ՇՎԵՅՑԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ 2022-2025 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Բովանդակություն

Նախաբան **2**

1. Զարգացման համատեքստ **3**

2. Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականությունը ֈ դոնորների տեղաբաշխումը Հարավային Կովկասում **7**

3. 2017-2021 ժամանակահատվածի արդյունքներ ֈ քաղված դասեր **9**

3.1. Տարածաշրջանային արդյունքներ 9
3.2. Երեք երկրների արդյունքները. արդյունավետ ժողովրդավարական կառույցներ, մարդկային ապահովություն և անվտանգություն 10
3.3. Երեք երկրների արդյունքները. ներառական և կայուն տնտեսական զարգացում 11

4. 2022–2025 թվականների համագործակցության ծրագրի եզրահանգումներ **14**

5. Ռազմավարական կողմնորոշումն ու Շվեյցարիայի առաջնահերթությունները 2022-2025 թվականների համար **17**

5.1. Տարածաշրջանում քաղաքացիական ներգրավվածության և քաղաքացիական տարածքի, ինչպես նաև համագործակցության պաշտպանություն և խթանում 18
5.2. Ժողովրդավարության և պետական ինստիտուտների հզորացում 19
5.3. Տնտեսական զարգացման բարելավում և արժանապատիվ աշխատատեղերի ստեղծում 20
5.4. Կլիմայի դիմակայունության բարձրացում և ռեսուրսների կայուն կառավարում 22

6. Ծրագրի կառավարում ֈ իրականացում **23**

7. Ծրագրի ղեկավարում **24**

Հավելված 1. Արդյունքների շրջանակ 2022-2025 **25**

Հավելված 2. Շվեյցարական համագործակցության 2022–2025 թվականների ծրագրի շրջանակներում նախատեսված հատկացումներ **43**

Հավելված 3. Հապավումներ ֈ համառոտագրություններ **44**

Նախաբան

Հարավային Կովկասը անցուղի է Եվրոպայի և Ասիայի միջև՝ ապրանքների և էներգիայի փոխադրման միջանցք: Այս տարածաշրջանին համեմատաբար մոտ լինելու պատճառով Շվեյցարիան հստակ շահագրգռված է Հարավային Կովկասում խաղաղության և կայունության պահպանմամբ՝ խթանելով տարածաշրջանային երկխոսությունը, մարդու իրավունքները, ժողովրդավարական արժեքները և զարգացման հավասար հնարավորությունները:

Շվեյցարիայի ներգրավվածությունը Հարավային Կովկասում սկիզբ է առել 1988 թվականից, այնուհետև ուժեղ երկկողմ միջամտությունների միջոցով ընդլայնվել է Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում՝ և խթանել տարածաշրջանում տնտեսական և ժողովրդավարական զարգացումը: Շվեյցարիան համարվում է համագործակցության արդյունավետ գործիքակազմ կիրառող զարգացման վստահելի գործընկեր: Այն համարվում է նաև վստահելի գործընկեր՝ հակամարտությունների միջնորդության և կարգավորման հարցում իր չեզոքության և փորձառության շնորհիվ: Հովանավոր-պետության երկարաժամկետ լիազորությունները Վրաստանի և Ռուսաստանի նկատմամբ դրա միայն մեկ օրինակն են:

Հարավային Կովկասի համար շվեյցարական համագործակցության 2022-2025 թվականների ծրագիրը վերահաստատում է Շվեյցարիայի շարունակական հանձնառությունը՝ նպաստելու տարածաշրջանում խաղաղ, ներառական և տոկուն հասարակությունների զարգացմանը: Նախորդ ձեռքբերումների հիման վրա Շվեյցարիան մտադիր է արդյունավետ ներդրում ունենալ տարածաշրջանի զարգացման գործընթացներում՝ կենտրոնանալով երեք հիմնական ոլորտների վրա. կառավարում և խաղաղություն, տնտեսական զարգացում և զբաղվածություն, շրջակա միջավայր և կլիմայի փոփոխություն: Ֆինանսական հանձնառությունն այս փուլի համար կազմում է 80 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ:

Այս ծրագիրը համատեղ կիրականացնեն Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակցության գործակալությունը (ՇԶՀԳ), Տնտեսական հարցերի պետական քարտուղարությունը (ՇՏՊՔ) և Խաղաղության և մարդու իրավունքների բաժինը (ԽՄԻԲ): Այն մշակվել է ազգային և տեղական իշխանությունների, քաղաքացիական հասարակության և մասնավոր հատվածի գործընկերների հետ սերտ խորհրդակցությունների արդյունքում: Այն մանրակրկիտ մշակված է մեր գործընկեր երկրների առաջնահերթություններին և կարիքներին համապատասխան՝ ինչպես Շվեյցարիայի Միջազգային համագործակցության 2021-2024 թվականների ռազմավարությամբ սահմանված սկզբունքներին, այնպես էլ 2030 թվականի կայուն զարգացման օրակարգին համահունչ:

Շվեյցարիան՝ Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում իր դեսպանատներով և Միջազգային համագործակցության իր երեք թիմերով, որոնք գործում են որպես Հարավային Կովկասի տարածաշրջանային համագործակցության մեկ գրասենյակ, համապարփակ մոտեցում է ցուցաբերում տարածաշրջանի մարտահրավերներին: Երկկողմ համագործակցությունը բարելավվում է տարածաշրջանային միջամտություններով, որոնք վերաբերում են բոլոր երեք երկրներին և ուղղված են նման բարդ համատեքստում երկխոսության ու համագործակցության խթանմանը:

Մենք վստահ ենք, որ այս ծրագրի նպատակներն ու առաջնահերթությունները նպաստում են Հարավային Կովկասի կայուն և ներառական զարգացման խթանմանը:

Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակցության գործակալություն (ՇԶՀԳ)
Պատրիսիա Դանցի
Գլխավոր տնօրեն

Շվեյցարիայի տնտեսական հարցերի պետական քարտուղարություն (ՇՏՊՔ)
Մարի-Գաբրիել Ինեյխեն Ֆլեյշ
Պետքարտուղար

Պետական քարտուղարության արտաքին գործերի դաշնային դեպարտամենտ (ԱԳԴԴ)
Լիվիա Լեու
Պետքարտուղար

1. Զարգացման համատեքստ

Տեղակայված լինելով Սև և Կասպից ծովերի, ինչպես նաև Ռուսաստանի Դաշնության, Թուրքիայի և Իրանի միջև՝ **Հարավային Կովկասը խիստ բազմազան տարածաշրջան է**, որը կապ է հաստատում Եվրոպայի և Ասիայի միջև և զգալի դեր է խաղում՝ որպես ապրանքների և էներգիայի փոխադրման միջանցք: Բացի այդ, Կովկասի էկոտարածաշրջանը կենսաբանական բազմազանության առումով աշխարհի ամենահարուստներից մեկն է: Խորհրդային Միության փլուզումից և Հայաստանի, Ադրբեջանի ու Վրաստանի՝ որպես անկախ հանրապետությունների վերածնունդից ի վեր, տարածաշրջանը, թեպետ անհավասար, բայց առաջընթաց է գրանցել ժողովրդավարական և շուկայական համակարգերի գործարկման ուղղությամբ: Սակայն, հակամարտությունների (Լեռնային Ղարաբաղ, Հարավային Օսիա, Աբխազիա), աշխարհաքաղաքական տարբեր կողմնորոշումների, բարդ ներքին քաղաքականության և ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի համատեղ ազդեցությունը խոչընդոտել է այս զարգացմանը: Մասնատվածության, անորոշության ու անկայունության պատճառով Հարավային Կովկասը բնութագրվում է որպես փխրուն և հակամարտությունների հակված տարածաշրջան:

Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության 44-օրյա կատաղի բռնկումը, որն ավարտվեց 2020 թվականի նոյեմբերին, զգալի մարդկային, տնտեսական և քաղաքական ազդեցություն ունեցավ և ընդգծեց **աշխարհաքաղաքական տարամետ կողմնորոշումները** տարածաշրջանում: Մինչդեռ Հայաստանը մեծապես ապավինում է Ռուսաստանին և հետխորհրդային պետությունների Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպությանը (ՀԱՊԿ), Ադրբեջանը ամրապնդում է իր կապերը Թուրքիայի հետ, իսկ Վրաստանը հայացքն ուղղում է Սև ծովից այն կողմ՝ հավակնելով դառնալ Եվրամիության (ԵՄ) և Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպության (ՆԱՏՕ) անդամ: Թուրքիան ընդլայնեց իր ազդեցությունը, իսկ Ռուսաստանն էլ ավելի ամրապնդեց իր ներկայությունը տարածաշրջանում՝ միջնորդելով Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմի հրադադարի հաստատմանը և տեղակայելով խաղաղապահ զորքեր: Մինչդեռ, Չինաստանը Հարավային Կովկասը դիտարկում է որպես տարանցիկ միջանցք, սակայն դեռևս փոքր դեր է խաղում տարածաշր-

ջանում՝ սահմանափակվելով վարկերի վրա հիմնված մի քանի ներդրումներով և փափուկ ուժի կիրառմամբ: Ի վերջո, ԱՄՆ-ը և ԵՄ-ն ռազմավարական նպատակաուղղվածությամբ են աջակցում տարածաշրջանի բարեփոխումների գործընթացներին:

Տարածաշրջանի **անվտանգությանը սպառնացող խնդիրները և քաղաքական մարտահրավերները** միշտ հակված են եղել **ստվերելու տնտեսական և կառավարման օրակարգերը**, և սա, ըստ ամենայնի, խանգարել է կառավարություններին՝ իրականացնելու կառուցվածքային բարեփոխումներ և նպաստելու իրենց երկրի կայուն աճին: ՔՈՎԻԴ-19-ի դեմ պայքարին ուղղած կառավարությունների ընդունած սահմանափակումները, այդ թվում սահմանների ժամանակավոր փակումը և մարդկանց տեղաշարժի հետ կապված այլ սահմանափակումները, ավելի են խորացրել տարածաշրջանային մասնատվածությունը, բացառությամբ **ապրանքների տարանցման:**

Վերջին հինգ տարիների ընթացքում **ներքին քաղաքականությունը** տարածաշրջանում նշանավորվել է իշխանության համար մղվող պայքարով, և երեք երկրներն էլ շարունակում են միտված լինել տարբեր աստիճանի **քաղաքացիական խռովությունների**:

Հայաստանում կոռուպցիայի պատճառով առաջացած համատարած հիասթափության հետևանքով զանգվածային բողոքի ակցիաները 2018 թվականի մայիսին հանգեցրին թավշյա հեղափոխության, ինչի արդյունքում էլ ընդդիմության առաջնորդներից մեկը կառավարության ղեկավար նշանակվեց: Նորընտիր խորհրդարանը, նոր վարչապետն ու կառավարությունը վստահության և ժողովրդական աջակցության համեմատաբար բարձր մակարդակ ունեին՝ չնայած բարեփոխումներ իրականացնելու իրենց անկարողության մասին ավելի ու ավելի շատ հնչող քննադատություններին: Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունից/վերջին պատերազմից հետո կառավարության ղեկավարի հրաժարականի կոչերն ուժգնացան, այդուհանդերձ, 2021 թվականի հունիսին կայացած արտահերթ ընտրություններում՝ գործող իշխանությունը ակնհայտ հաղթանակ տարավ ընտրություններում:

Ադրբեջանում 2020 թվականի փետրվարին անցկացված վաղ խորհրդարանական ընտրությունները, որոնք կոչված էին արագացնելու բարեփոխումների ընթացքը, չփոխեցին ուժերի հարաբերակցությունը: Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմի ելքը ամրապնդեց գործող կառավարության դիրքերը՝ չնայած ռուս խաղաղապահների տեղակայմանն ուղղված որոշ քննադատություններին: Կառավարության առջև ծառացած է հակամարտությունից տուժած շրջանների վերականգնման լուրջ մարտահրավերը, և ակնկալվում է, որ այս հարցը միջնաժամկետ հեռանկարում

ուշադրության կենտրոնում կլինի:

Վրաստանում ցույցերը մատնանշում էին մի շարք խնդիրներ՝ վերնախավի կոռումպացվածությունը, օրենքի գերակայության ու դատական իշխանության անկախության քայքայումը, և ռուսական պատվիրակության այցը խորհրդարան: Բայց անկարգությունները նաև խիստ բևեռացված քաղաքական իրավիճակի արդյունք էին՝ իշխող կուսակցության և ընդդիմության միջև աճող հակասություններով: Այս հակամարտությունը, որն ուղեկցվում էր իշխող կուսակցության ներսում առաջացող պառակտվածությամբ, հանգեցրեց մի քանի վարչապետների փոփոխությունների (2018, 2019 և 2021 թվականներին) և կառավարության վերադասավորումների: 2020 թվականի ընտրությունները չկարողացան լուծում տալ իրավիճակին, և ներքաղաքական դերակատարներն էլ, կարծես, չկարողացան ճգնաժամից դուրս գալու ելք գտնել առանց միջազգային հանրության միջամտության:

Այս զարգացումները շեշտում են **Եվրոպայի խորհրդի անդամ այս երկրներին աջակցելու** կարևորությունը **ներառական ժողովրդավարական համակարգերի կայացման հարցում**, որտեղ քաղաքացիական հասարակությունը կարևոր դեր ունի: Այս առումով վճռական գործողություններ են անհրաժեշտ՝ մարդու իրավունքները, լավ կառավարումը, օրենքի գերակայությունը և իշխանությունների բաժանումը խթանելու համար:

Հարավային Կովկասի տարածաշրջանի բոլոր երեք երկրները դասակարգվում են որպես միջին եկամուտ ունեցող երկրներ և վերջին մի քանի տարիների ընթացքում հասել են միջինից բարձր աճի իրենց մարդկային ներուժի զարգացման ինդեքսների (համաթվերի) համեստ բարելավումներով: **ՔՈՎԻԴ-19-ը համավարակը և իշխանությունների կիրառած խիստ միջոցները համավարակի տարածումը կասեցնելու համար** վտանգել են այդ ձեռքբերումները և դանդաղեցրել աղքատության անկման տեմպերը: Կառավարությունները փորձեցին ինտենսիվ պայքարել տնտեսական անկման դեմ՝ բարձրացնելով տնտեսության զարգացման մեջ պետական հատվածի դերը՝ միջնաժամկետ հեռանկարում ավելացնելով հարկաբյուջետային համախմբման անհրաժեշտությունը: Հայաստանում և Ադրբեջանում հետպատերազմական ծախսերը լրացուցիչ բեռ կդառնան պետական բյուջեների համար:

Տարածաշրջանի տնտեսությունները շարունակում են խիստ **խոցելի մնալ աշխարհաքաղաքական և արտաքին ցնցումների** նկատմամբ հիմնականում իրենց կառուցվածքի և **բազմազանության (դիվերսիֆիկացիայի) բացակայության** պատճառով: Բոլորը հիմնականում կախված են մի քանի անուն արտահանվող ապրանքներից կամ ծառայություններից (նավթ և գազ՝ Ադրբեջանում, հանքարդյունաբերություն՝ Հայաստանում և զբոսաշրջություն՝ Վրաստանում) և տրանսֆերտներից (դրսից ուղարկված գումարներից): Տարածաշրջանը նաև բնութագրվում է **անհավասարության բարձր մակարդակով**, որտեղ աղքատությունը առավելապես ազդում է գյուղական բնակչության և որոշակի խմբերի վրա, ինչպիսիք են փոքրամասնությունները և կանանց ղեկավարծ տնային տնտեսությունները: Դեռևս կարիք կա ընդհանուր առմամբ (նաև փոքրամասնությունների պաշտպանության համատեքստում) բարելավելու **ժողովրդավարությունը, մարդու իրավունքների պաշտպանությունը** և օրենքի գերակայությունը: Բոլոր երեք երկրներում կանայք դեռևս թերներկայացված են կառավարման համակարգում, ունեն ֆինանսների, կրթության ու աշխատաշուկաների հասանելիության պակաս և կրում են տնային չվճարվող աշխատանքի անհամաչափ բեռը: Համավարակը սրել է **գենդերային և սոցիալական անհավասարությունը**:

Թեև որոշ միգրանտներ վերադարձել են համավարակի պատճառով, սակայն տնտեսական հեռանկարների բացակայությունը կավելացնի արտագաղթը և ներքին **միգրացիան** դեպի մայրաքաղաքներ: Վրաստանը սկսել է աշխատանքային միգրացիայի դյուրացման նպատակով ԵՄ մի քանի երկրների հետ համաձայնագրեր կնքելու բանակցությունները: Այնուամենայնիվ, գյուղերից դեպի քաղաք շարունակվող միգրացիան, ինչպես նաև աշխատանքային արտագաղթը հիմնականում դեպի Ռուսաստան և Թուրքիա, ևս ընդգծում է սեփական երկրում արժանապատիվ ապրուստի միջոցներ ստեղծելու նպատակով բնակչությանը, մասնավորապես երիտասարդ կանանց ու տղամարդկանց ավելի լավ հնարավորություններով և **հմտություններով** անհապաղ ապահովելու անհրաժեշտությունը:

Գյուղատնտեսությունը շարունակում է հանդիսանալ զբաղվածության հիմնական ոլորտ, սակայն ներմուծվող արտադրանքի հետ մրցել կարողանալու և համաշխարհային շուկաներ մուտք գործելու համար գյուղացիները պետք է բարձրացնեն արտադրողականության մակարդակն ու որակը: Երեք երկրներում էլ ներառական տնտեսական աճ և ապրուստի կայուն միջոցներ ապահովելու հիմնական ուղիներից են առանցքային արժեշղթաների զարգացումը, **փոքր և միջին**

ձեռնարկություններին (ՓՄՁ) աջակցությունը և **տեղական տնտեսական զարգացման** խթանումը՝ միևնույն ժամանակ նպաստելով կլիմայի փոփոխություններին հարմարվողականությանը և բնական ռեսուրսների կայուն օգտագործմանը: Ներդրումներ ներգրավելու համար անհրաժեշտ են նաև կարգավորող բարեփոխումներ և **բարելավված բիզնես միջավայր**:

Մի շարք ուսումնասիրություններ մատնանշել են Հարավային Կովկասի լեռնային երկրների խոցելիությունը **կլիմայի հետ կապված դժվարությունների** *(սթրեսների)*՝ հատկապես սողանքների, ջրհեղեղների և երաշտների հանդեպ: Բնական աղետները (այդ թվում գյուղատնտեսական արտադրանքի կրճատումը) զգալի տնտեսական վնասներ են պատճառել , կյանքեր են խլել և ողջ տարածաշրջանում տեղի բնակչության տեղահանման պատճառ հանդիսացել: Երկրաշարժերն, օրինակ, ձնահյուսեր և լայնամասշտաբ սելավներ են առաջացրել: Տարածաշրջանի որոշ մասերում լուրջ բնապահպանական սպառնալիք է դարձել աճող չորայնությունն ու հողերի դեգրադացիային: Ի պատասխան այս ամենի երկրները պետք է անհրաժեշտ կարողություններ զարգացնեն ու գիտելիքներ կուտակեն արդյունավետ կանխարգելման և հարմարվողականության համար: Բնապահպանական և կլիմայական դժվարություններին *(սթրեսներին)* հարմարվելու նախաձեռնությունները կարող են ծառայել նաև հակամարտության գոտիներում վստահության ամրապնդմանը:

2. Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականությունը և դոնորների տեղաբաշխումը Հարավային Կովկասում

Հաշվի առնելով Հարավային Կովկասի հարաբերական մերձակայությունը՝ Շվեյցարիան հստակ շահագրգռվածություն ունի այստեղ **խաղաղության և կայունության** պահպանմանն աջակցելու հարցում՝ նպաստելով տարածաշրջանային երկխոսությանը, մարդու իրավունքների, ժողովրդավարական արժեքների կայացմանը և զարգացման հավասար հնարավորությունների ընձեռմանը: Շվեյցարիայի՝ մինչ օրս դրսևորած չեզոքության և փորձառության, զարգացման արդյունավետ գործիքների և հաջողված արդյունքների շնորհիվ հանդես է գալիս որպես վստահելի գործընկեր տարածաշրջանի երկրների համար հակամարտությունների կարգավորման և միջնորդության, ինչպես նաև տնտեսական և ժողովրդավարական զարգացման հարցում: Այս համբավն ամրապնդվում է Վրաստանի և Ռուսաստանի համար հովանավոր-պետության երկարաժամկետ լիազորություններով և **Բրետոն Վուդսի կառույցների ու Գլոբալ Էկոլոգիական հիմնադրամի (ԳԷՀ)՝ Շվեյցարիայի գլխավորած քվեարկության խմբում** Ադրբեջանի հետ ընդհանուր անդամակցությամբ: Այս գործընկերությունը նպաստում է ավելի հզոր և արդյունավետ բազմակողմ կառույցների ստեղծմանը:

Շվեյցարիան մեծ **տնտեսական շահեր** ունի Հարավային Կովկասում: Տնտեսական զարգացումը՝ տարածաշրջանի կայունության բարելավմանը և երկրների միջև ինտեգրման խորացմանը զուգահեռ **շուկայական և ներդրումային հնարավորություններ կստեղծի շվեյցարական ձեռնարկությունների համար** (օրինակ՝ ՏՏ, էներգետիկայի, շինարարության, դեղագործության, տրանսպորտի, զբոսաշրջության և ագրոբիզնեսի ոլորտներում) և թույլ կտա լիարժեք օգտվել ընթացիկ առևտրային և ներդրումային համաձայնագրերից: Տարածաշրջանում անվտանգության և խաղաղության հաստատմանն աջակցելու Շվեյցարիայի ջանքերի մեկ այլ պատճառ է նաև այն, որ կայունությունը տարածաշրջանում կերաշխավորի գազի և նավթի փոխադրումը խողովակաշարերով՝ դրանով իսկ ապահովելով Շվեյցարիայի **էներգետիկ անվտանգությունը**:

Շվեյցարիան շահագրգիռ է **բարելավելու** նաև **միգրացիայի կառավարումը**: Միջազգային համագործակցության շնորհիվ Շվեյցարիան օգնում է անդրադառնալ միգրացիայի հիմնական պատճառներին՝ բնակչությանը տալով իրենց իսկ երկրներում **կենսամակարդակը բարձրացնելու հնարավորություններ** և **կլիմայի փոփոխության** ու բնական այլ աղետների դեմ պայքարելու ավելի լավ միջոցներ: Միգրացիոն համագործակցության և **Վրաստանի հետ ակնկալվող միգրացիոն գործընկերության** հաստատման միջոցով Շվեյցարիան ցանկանում է նաև բարելավել միգրացիոն տեղաշարժերի կառավարման գործընթացները կանոնավոր երկխոսությունների և փոխշահավետ միջամտությունների միջոցով: Միգրացիոն նման գործընկերությունը օգտակար կլինի Շվեյցարական համագործակցության այս ծրագրին և կամրապնդի Շվեյցարիայի ներգրավվածությունը տարածաշրջանում:

Շվեյցարական համագործակցությունն առաջնորդվում է Շվեյցարիայի արտաքին քաղաքականության 2020–2023 թվականների ռազմավարությամբ և Շվեյցարիայի միջազգային համագործակցության 2021–2024 թվականների ռազմավարությամբ: Շվեյցարիայի **առարկայական փորձագիտական կարողությունները** լավ համապատասխանում են Հարավային Կովկասի երկրների զարգացման կարիքներին և առաջնահերթություններին՝ **2030 թվականի կայուն զարգացման օրակարգի** իրականացման առումով: Շվեյցարական գիտելիքներն ու փորձը (նոու-հաու) գնալով ավելի արժեքավոր են դառնում ներառական կառավարման և պետական ֆինանսների կառավարման, գործարար միջավայրի և ֆինանսական հատվածի զարգացման, տեղական տնտեսական զարգացման, ինչպես նաև ագրոբիզնեսի արժեշղթաների և զբոսաշրջության ամրապնդման համար, որոնք առանցքային են

դիվերսիֆիկացված (բազմազանեցված) տնտեսություններ կառուցելու համար:

Մասնագիտական ուսուցման կատարելագործման համար կարևոր է հենվել մասնագիտական կրթության և ուսուցման/աշխատանքի վրա հիմնված ուսուցման երկակի մոդելների վրա, ինչպես նաև պետական և մասնավոր հատվածի դերակատարների համակարգման մեխանիզմների վրա: Շվեյցարիան ունի առաջին կարգի հետազոտական հաստատություններ, որոնց մասնագիտական կարողությունները (մասնավորապես բնապահպանական գիտություններում) կարող են գործածվել ի շահ Հարավային Կովկասի տարածաշրջանի: Շվեյցարիայի **տարածաշրջանային մոտեցումը** բարձրացնում է համագործակցության մակարդակը: **Այս մոտեցումը բաղկացած է երկկողմ միջամտություններից, որոնց գումարվում են նաև բոլոր երեք երկրներին վերաբերող տարածաշրջանային միջամտությունները: Այն հնարավորություն է տալիս տարածաշրջանում երկխոսության խթանմանը:**

Կառավարությունները և այլ գործընկերները հետևողականորեն շեշտում են, որ Շվեյցարիան խթանում է համակարգային փոփոխությունները երկարաժամկետ ներգրավվածությամբ, չունի թաքնված օրակարգ և պահպանում է ծրագրի կառավարման **բարձր որակի չափանիշները**՝ միաժամանակ ցուցադրելով արագ հարմարվելու և արձագանքելու անհրաժեշտ **ճկունություն**, ինչն ապացուցվեց ՔՈՎԻԴ-19 ճգնաժամի ժամանակ: Օգտվելով ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողի գլխավորած հարթակների ընձեռած հնարավորությունից՝ Շվեյցարիան Հարավային Կովկասում սերտորեն համաձայնեցնում է իր քայլերը **զարգացման այլ գործընկերների** հետ: Տարածաշրջանում գործող հիմնական գործընկերներից են ԵՄ-ն, ԱՄՆ-ն, Գերմանիան, Ճապոնիան, Շվեդիան, Նիդեռլանդները և Ավստրիան, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի կազմակերպությունները (ՄԱԶԾ, ՄԱԿ Կանայք, ՅՈՒՆԻՍԵՖ, ՄԱԿ ՓԳՀ, ՄԱԿ ՊԳԿ և ԳՀՄՀ) և միջազգային ֆինանսական հաստատությունները (ՀԲԽ, ԱՄՀ, ԵՆԲ, ՎԶԵԲ և ԱԶԲ), ԵԱՀԿ-ն, Եվրոպայի խորհուրդը և ԿԽՄԿ-ն: Շվեյցարիան համագործակցության համար ամուր դաշինքներ ունի, մասնավորապես Ավստրիայի հետ, ինչը խթանում է համագործակցության արդյունավետությունը: ԵՄ գործընկերները Շվեյցարիային համարում են զարգացման ծրագրերում իրենց հետ համախոհ դերակատար:

3. 2017-2021 ժամանակահատվածի արդյունքներ և քաղված դասեր

2017–2021 թվականների ընթացքում Շվեյցարիան, մոտ 85 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ բյուջե ունենալով, աշխատել է տարբեր գործընկերների հետ տարածաշրջանային և երկկողմ (բազմակողմ) մակարդակներում արդյունավետ ժողովրդավարական ինստիտուտների ամրապնդման և խաղաղության խթանման բարեփոխումներին աջակցելու, ներառական տնտեսական աճին և կենսամակարդակի բարձրացմանը նպաստելու համար: Շվեյցարական միջամտությունների արդյունքները նշանակալի են և դրական ազդեցություն են ունեցել Հարավային Կովկասի ժողովուրդների կյանքում:

3.1. Տարածաշրջանային արդյունքներ

Տարածաշրջանային մակարդակում Շվեյցարիայի՝ **կանանց տնտեսական հզորացմանը** (ԿՏՀ) ցուցաբերած աջակցության շնորհիվ Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում 1,150 կին աշխատանքի է տեղավորվել: Ադրբեջանում բացվեց կանանց երեք ռեսուրս կենտրոն, որտեղ առաջարկում են վերապատրաստման անվճար դասընթացներ: Բացի այդ, միջամտությունը խրախուսեց մասնավոր հատվածին ընդունելու Կանանց հզորացման սկզբունքները (ԿՀՍ)՝ այսպիսով խթանելով բիզնեսները՝ նպաստելու կանանց հզորացմանը աշխատավայրում, շուկայում և համայնքում: Տարածաշրջանի 15 մասնավոր ընկերություններ ընդունել են ԿՀՍ-ները:

Վրաստանի աշխատանքի, առողջության և սոցիալական պաշտպանության նախարարության և Հայաստանի աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության հետ ձևավորված գործընկերությունների արդյունքում գնահատվել է Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (ԱՄԿ) համապատասխան կոնվենցիաների կարգավորող ազդեցությունը գենդերային հավասարությանը վերաբերող ազգային կարգավորիչ շրջանակների վրա՝ շահերի պաշտպանության և քաղաքական երկխոսության վերաբերյալ որոշում կայացնողներին իրազեկելու նպատակով: Միջամտության շնորհիվ նաև աշխատանք տարվեց ազգային վիճակագրական ծառայությունների հետ՝ հաշվարկելու աշխատավարձի գենդերային խզվածքը և քարտեզագրելու սոցիալական պաշտպանության ազգային նվազագույն նորմերը: Այս քայլերը կարևոր նշանակություն ունեցան աշխատանքային հարաբերություններում գենդերային անհավասարության բացահայտման և,

համապատասխանաբար, սոցիալական ապահովության հիմնական երաշխիքների սահմանման համար:

Տարածաշրջանային մակարդակում **կլիմայի փոփոխությանն** անդրադառնալու համար Շվեյցարիան աջակցեց բազմակի վտանգների քարտեզագրման մեթոդաբանության մշակմանը: Աղետների ռիսկի կառավարման (ԱՌԿ) և տարածաշրջանում վտանգների քարտեզագրման վերաբերյալ հեռավար ուսուցման մոդուլն այժմ անգլերենով հասանելի է Վրաստանի Իլյայի պետական համալսարանում, թարգմանությունները՝ Հայաստանի և Ադրբեջանի գործընկեր համալսարաններում: 2019 թվականին անցկացված Կովկասյան լեռնային 2-րդ ֆորումը, որին մասնակցել է ավելի քան 150 անձ կովկասյան տարածաշրջանի 6 երկրներից, հաստատեց *2020–2030 թվականների Կովկասյան տարածաշրջանային հետազոտական օրակարգը*՝ որպես կատարված հետազոտությունների ընդհանուր շրջանակ:

Արվեստի և մշակույթի տարածաշրջանային ծրագիրը խիստ տպավորիչ արդյունքներ ունեցավ իր սոցիալական բազմապատկիչ ազդեցության շնորհիվ, մասնավորապես՝ ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի ընթացքում: Ամառային դպրոցի մասնակիցները 10 վավերագրական ֆիլմ նկարահանեցին սոցիալական հարցերի վերաբերյալ. ավելի քան 20,000 մարդ մասնակցեց դիտումներին երեք երկրներում: Միջամտության շնորհիվ ստեղծվեց նաև շրջիկ լուսանկարչության թանգարան և 22 դրամաշնորհներ տրամադրվեց կին լուսանկարիչների սոցիալական նախագծերի համար: Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում լուսանկարչության թանգարանի 13 նիստ և Պատկերների Ֆաբրիկա (Պատկերների գործարան/Fabrika of Images) հարթակի 36 աշխատաժողով կազմակերպվեց գյուղական համայնքների բնակչության (հիմնականում երիտասարդների) համար: Հարավային Կովկասում 37 փոքրամասշտաբ մշակութային ծրագրեր փոքր դրամաշնորհային աջակցություն ստացան:

Տարածաշրջանային մակարդակով աշխատելիս **քաղված հիմնական դասն** այն է, որ այս ամենը ճկունություն և պրագմատիզմ է պահանջում. թեև միջամտության հավաքական նպատակը ընդհանուր է ողջ տարածաշրջանի համար, այնուամենայնիվ, գործողությունները պետք է համապատասխանեցվեն ազգային և տեղական համատեքստին: ՀԿ դերակատարների հետ համագործակցությունը և մարդկային դեմ առ դեմ շփումների խթանումը միջսահմանային աշխատանքի և ինտեգրման գործընթացների ամրապնդման հզոր միջոց են: Այնպիսի խնդիրները, ինչպիսիք են կանանց տնտեսական հզորացումը, աղետների ռիսկի նվազեցումը և կլիմայի փոփոխության վերաբերյալ հետազոտությունները, ավելի լավ են հասցեագրվում տեխնիկական մակարդակում՝ պահպանելու փոխշահավետությունը և հակամարտությունների նկատմամբ զգայունությունը: Նմանապես, արվեստը և մշակույթը, այդ թվում կինոն և լուսանկարչությունը, պարզվեց, որ արդիական են թե՛ քաղաքային, թե՛ գյուղական բնակչության՝ մարդու իրավունքների, հակամարտությունների, սեռի և միգրացիայի հետ կապված հարցերի լայն շրջանակի վերաբերյալ իրազեկվածությունը բարձրացնելու հարցում:

3.2. Երեք երկրների արդյունքները. արդյունավետ ժողովրդավարական կառույցներ, մարդկային ապահովություն և անվտանգություն

Հանրային ծառայությունների մատչելիությունն ու որակը բարձրացնելու և ժողովրդավարական կառավարումը խթանելու համար Շվեյցարիան սատարեց Հայաստանի և Վրաստանի կառավարություններին մշակել **ապակենտրոնացմանն** ուղղված քաղաքականությունների առանցքային փաստաթղթեր (օրինակ՝ ապակենտրոնացման ռազմավարություն, լեռնային շրջանների զարգացման ռազմավարություն և տեղական ինքնակառավարման օրենսդրություն): Շվեյցարական ծրագիրն աշխատել է նաև այս երկրների կառավարման կարողություններն ամրապնդելու ուղղությամբ՝ ներդնելով էլեկտրոնային կառավարման համակարգ, օգնելով մշակել զարգացման ծրագրեր և դասընթացներ կազմակերպելով համայնքապետարանների աշխատակիցների համար: Հայաստանի 52 և Վրաստանի 63 քաղաքապետարաններում Շվեյցարիայի կողմից ֆինանսավորվող միջամտությունները նպաստել են աշխատակիցների կարողությունների զարգացմանը: Հայաստանում և Վրաստանում ավելի քան 1,5 միլիոն քաղաքացի օգտվել է թափանցիկ և արդյունարար առցանց հանրային ծառայություններից:

Ադրբեջանում պետական ֆինանսների կառավարման ոլորտում կառավարության պետական պարտքի կառավարումն իրականացվում է Շվեյցարիայի տեխնիկական աջակցությամբ: Ավելին, նշանակալի արդյունքներ են ձեռք բերվել կառա-

վարության ֆինանսական վիճակագրության և մակրոտնտեսական կանխատեսումների կարողությունների զարգացման առումով: Շվեյցարիայի ֆինանսական աջակցությամբ Պետական հարկային ծառայությունը մշակեց և փորձարկեց **հարկային ծախսերը հաշվարկելու** նախատիպային մոդել: Մոդելը ներառում է հիմնական հարկային գործիքները՝ ավելացված արժեքի հարկ, կորպորատիվ և անձնական եկամտային հարկ և պարզեցված հարկ:

Հետևյալ հիմնական **դասերը քաղվեցին**.

1. Գուցե կարիք լինի ռազմավարական ուշադրությունը կենտրոնացնել տեղական ինքնակառավարման կամ ոչ կառավարական շահագրգիռ կողմերի վրա, մասնավորապես՝ աջակցելով քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններին (ՔՀԿ) և մասնավոր հատվածին՝ ամրապնդելու ներգրավվածությունը ավելի արդյունավետ քաղաքականության մշակման և տեղական տնտեսական զարգացման գործում:

2. Տեղական ինքնակառավարման մարմինները (ՏԻՄ) վճռորոշ դեր են խաղում ճգնաժամերի կառավարման գործում, ինչպես պարզ դարձավ ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի ընթացքում, որը պահանջում է թե՛ կարճաժամկետ, թե՛ միջնաժամկետ արձագանքման քաղաքականություններ, ՏԻՄ կարողությունների բարելավում:

3. Կառավարման, մարդու իրավունքների և ժողովրդավարեցման գործընթացներում ներգրավվածությունը պետք է հանդիսանա երկարաժամկետ նպատակ, որին հասնելու ճանապարհին կլինեն բազմաթիվ հետընթացներ և միայն ժամանակի ընթացքում հնարավոր կլինի տեսնել արդյունքները:

4. Սերտ քաղաքական երկխոսությունը և վերահսկման մեխանիզմները, ընդհուպ մինչև ծրագրերի կասեցումը, երբ կանխորոշված նպատակները չեն իրականացվում, վճռական են զգալի բարեփոխումների առաջընթացն ապահովելու և փոփոխվող ձևաչափերի պայմաններին հարմարվելու համար:

Վստահության ամրապնդման ծրագրերը, որոնք ներառում են Վրաստանը և իրենից անջատված տարածքները, մասնավորապես կենտրոնացած էին ընտրությունների ժամանակ արդարության և թափանցիկության, փոքրամասնությունների ինտեգրման և մասնակցության, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության հետ երկխոսության վրա՝ աբխազական հակամարտության համատեքստում: Այս առումով մի շարք երկխոսությունների արդյունքում հրապարակումներ և առաջարկություններ եղան, ինչպես նաև իրականացվեցին որոշակի համատեղ միջկոնֆլիկտային խնդիրների լուծմանն ուղղված միջոցառումներ շրջակա միջավայրի, էներգետիկայի, մարդու իրավունքների և կրթության ոլորտներում: Վրաստանի իշխանությունները խաղաղության նոր նախաձեռնություն ներառեցին իրենց գործունեության մեջ, մասնավորապես փորձագետների ու քաղաքացիական հասարակության տարբեր առաջարկություններ առևտրի, էներգետիկայի և տնտեսական համագործակցության վերաբերյալ: **Քաղված կարևորագույն դասն** այն է, որ աշխատանքը հակամարտություններից տուժած շրջաններում ճկուն մոտեցում է պահանջում՝ հոգալու տեղական կարիքները և արձագանքելու ստեղծված հնարավորություններին՝ միևնույն ժամանակ չանտեսելով զգայուն քաղաքական միջավայրը: Հետևաբար, ծրագրի յուրաքանչյուր փուլում խիստ կարևոր է սերտ երկխոսությունը հակամարտության բոլոր շահագրգիռ կողմերի հետ:

3.3. Երեք երկրների արդյունքները. ներառական և կայուն տնտեսական զարգացում

Հայաստանում և Վրաստանում, որտեղ շվեյցարական ծրագիրը կենտրոնացած էր **գյուղատնտեսության** վրա, զարգացման գործընկերների

միջև **քաղաքական երկխոսությունը** բարելավեց անասնաբուժական ծառայությունների մատուցումը, սննդամթերքի անվտանգության ու որակի չափանիշները և արոտավայրերի կառավարումը: Նման միջոցառումների միջոցով ծրագիրն աջակցել է գյուղատնտեսական և ոչ գյուղատնտեսական 2,250 **աշխատատեղերի** ստեղծմանը (մոտ 30%-ը կանանց համար) և 10%-30%-ով ավելացրել 125,000 շահառուների զուտ **եկամուտը**: Ավելի քան 100 ՓՄՁ աջակցություն է ստացել կաթնամթերքի, մսի, բրդի և մեղրի արժեշղթաներում միջազգային չափանիշներին համապատասխան նոր ապրանքներ կամ ապրանքանիշեր ստեղծելու համար և այդպիսով բարելավել իրենց մուտքը դեպի գրավիչ շուկաներ իրենց երկրի ներսում և դրսում:

Վրաստանում շվեյցարական ծրագիրը նաև բարձրացրել է գյուղատնտեսության ոլորտում մասնագիտական կրթության և ուսուցման (ՄԿՈՒ) որակը, մատչելիությունը և գրավչությունը՝ աջակցելով ՄԿՈՒ նոր օրենքի մշակմանը և գործադրմանը՝ հնարավորություն տալով մասնավոր հատվածին ավելի ակտիվ ներգրավվածություն ունենալ և ներդնել աշխատանքի վրա հիմնված ուսուցման եղանակը: Մոտ 5,000 երիտասարդ և մեծահասակ (որոնցից 33%-ը կանայք) մասնակցել են բարելավված երկարաժամկետ և կարճաժամկետ դասընթացներին, իսկիսկ 10,000 գյուղացիներ ստացել են գյուղատնտեսական գիտելիքների խորքային խորհրդատվական ծառայություններ: Գյուղատնտեսական ՄԿՈՒ դասընթացների շրջանավարտների 62%-ը (որոնցից 30%-ը կանայք) նոր աշխատանք են գտել, իսկիսկ ինքնազբաղված չափահաս գյուղացիների 70%-ը կիրառել է առաջադեմ տեխնիկաներ, որն օգնել է բարձրացնել իրենց արտադրողականությունը և եկամուտը:

Ադրբեջանում շվեյցարական ծրագիրը հիմնականում ուղղվածուղղված է եղել եղել գործարար միջավայրի բարելավմաննն ուու **ֆինանսների հասանելիությանը**: Նշանակալից ձեռքբերումներից են ֆինանսական երկու հաստատության ստեղծումը՝ մասնավոր վարկային բյուրոն (ՄՎԲ) և Շարժական ակտիվների գրանցամատյանը: Վերջինը նվազեցնում է գենդերային խզվածքը՝ օգնելով հող կամ այլ գույք չունեցող կանանց օգտվել վարկերից՝ այլընտրանքային գրավ դնելով: Ավելին, դրամական միջոցների հոսքերի հետ կապված գյուղատնտեսական ռիսկերի գնահատման գործիքի ներդրումն ու օգտագործումը զգալիորեն մեծացրել է ֆինանսավորման հասանելիությունը ագրոբիզնեսի համար:

Քաղված հիմնական դասն այն էր, որ շուկայական համակարգերի զարգացման (ՇՀԶ) մոտեցումը առանցքային նշանակություն ունի համապարփակ և հետևողական համակարգային փոփոխությունների և կայուն արդյունքների հասնելու համար: Մյուս դասն այն է, որ հատկապես կարևոր է ուշադրության կենտրոնում պահել մասնավորապես **գյուղատնտեսության** ոլորտը, քանի որ աղքատ և խոցելի խմբերի մեծ մասն աշխատում է այս ոլորտում: Ավելին, գյուղատնտեսական ծրագրերը խիստ արդյունավետ են եկամուտ-

ների ավելացման և զբաղվածության խթանման տեսանկյունից և այսպիսով նվազեցնում են միգրացիան և աղքատությունը: ՔՈՎԻԴ-19 համավարակը էլ ավելի ընդգծեց գյուղատնտեսության և պարենի կարևորությունը: Գյուղատնտեսությունն այն եզակի ոլորտներից մեկն էր, որը 2020 թվականին աճ գրանցեց՝ ի հեճուկս համավարակին: Այդուհանդերձ, 2020 թվականի նոյեմբերին Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության սրման հետևանքով գյուղացիները կարող են առերեսվել միջսահմանային լարվածության աճին: Սա կարող է ազդել գյուղատնտեսական արտադրանքի վրա:

Ընդհանուր առմամբ, **ՔՈՎԻԴ-19 համավարակը** տարածաշրջանի համար ստեղծել է բազմաթիվ մարտահրավերներ, որոնք պահանջում են հստակ գործողություններ: Հատկապես մտահոգիչ է բնակչության զգալի մասը կազմող խոցելի խմբերի սոցիալ-տնտեսական անկայուն վիճակը: Համավարակն ընդգծել է հետևյալ կարիքները. ա) հզորացնել գյուղատնտեսական արտադրողների և ՓՄՁ-ների կարողությունները, բ) զարգացնել կառավարությունների կարողությունները տնտեսական բարեփոխումներում և գ) բարելավել խոցելի խմբերի համար տեղեկատվության, տնտեսական ռեսուրսների և քաղաքական ինստիտուտների հասանելիությունը՝ նոր տեղեկատվական տեխնոլոգիաների միջոցով:

Ի վերջո, **սիներգիաները** ընդլայնեցին ազդեցության գոտին: Տնտեսական և կառավարման ոլորտների ոլորտների միջամտությունները, օրինակ, ուժերի միավորմամբ և փորձագիտության համատեղմամբ, հաջողություն են գրանցել քաղաքային մակարդակում տվյալների հավաքագրման և կառավարման, արոտավայրերի կայուն կառավարման (Հայաստանի քաղաքապետարանների և ֆերմերների միջև լավ համագործակցությամբ) և տնտեսական հնարավորություններից օգտվելու գործում:

4. 2022–2025 թվականների համագործակցության ծրագրի եզրահանգումներ

17–2021 թվականների ընթացքում Շվեյցարական համագործակցության ծրագիրը Հարավային Կովկասի համար խոստումնալից արդյունքներ է գրանցել: Հաշվի առնելով վերոնշյալ բաժիններում նկարագրված համատեքստը և քաղված դասերը, ինչպես նաև Շվեյցարիայի միջազգային համագործակցության 2021–2024 թվականների ռազմավարության առաջնահերթությունները՝ **Շվեյցարական համագործակցության ծրագիրն իր գործողությունները կհամապատասխանեցնի** հետևյալ կերպ.

Շվեյցարիան **կամրապնդի իր տարածաշրջանային մոտեցումը՝ վստահություն ձևավորելու** և **խաղաղ, ներառական ու դիմակայուն հասարակություններ կերտելու** համար: Երկխոսությանը, մտքերի փոխանակմանը և տեխնիկական լուծումներին նպաստող միջամտությունների միջոցով ծրագիրը կխրախուսի տարածաշրջանային համագործակցությունը և կխթանի խաղաղությունը: Այս ջանքերն ուղղված են լինելու միջոլորտային ասպեկտներին, որոնք փոխադարձ հետաքրքրություն են ներկայացնում բոլոր երեք երկրների համար և հանդիսանում են **տեխնիկական մեկնարկային կետեր**, ինչպիսիք են տնտեսական համագործակցությունը (հիմնականում միջսահմանային առևտուրը), կանանց հզորացումը, կլիմայի փոփոխությանը հարմարվողականությունը, բնապահպանական խնդիրները և միջմշակութային երկխոսությունը:

Շվեյցարիան արդեն իսկ մի շարք **տարածաշրջանային միջամտություններ** է իրականացնում այս ոլորտներում: Հանրային խոսույթում (դիսկուրսում) խոցելի խմբերի ձայնին ավելի շատ հնչեղություն տալու համար Շվեյցարիան կընդլայնի արվեստի և մշակույթի իր ծրագրի զարգացման հեռանկարը: Այդ նպատակով միջամտությունների ընթացքում այն հետևողականորեն կներդնի և կխթանի այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են սոցիալական ներառումը, մշակութային բազմազանությունը և փոխադարձ հարգանքը տարածաշրջանում: Տարածաշրջանում կանանց հզորացմանը հետագայում աջակցելու համար շվեյցարական միջամտությունները կշարունակեն հիմնարար վերլուծական աշխատանքները այս ոլորտում և այդ վերլուծությունների արդյունքները լայնորեն հասանելի կդարձնեն իրազեկման, հանրային քննարկումների և քաղաքականության մշակման համար:

Շվեյցարական ծրագիրը կփորձի ընդլայնել երկխոսությունը և համատեղ գործողությունները մասնավոր հատվածի հետ և մեծացնել կանանց

ներգրավվածությունը տեղական և ազգային քաղաքականության մեջ: Շարունակվելու են տարածաշրջանային քննարկումները կլիմայի հետ կապված հարցերի շուրջ: Տարածաշրջանային մոտեցումը կատալիզացնելու է **երկկողմ միջամտությունների** ներկա բազմակողմ պորտֆելը: Դա կիրականացվի՝ հիմնվելով առկա մեկնարկային կետերի վրա, բացահայտելով նորերը՝ հետագա կապեր և համագործակցություն հաստատելու նպատակով:

Ոչ կառավարական դերակատարների, ինչպիսիք են քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները և լրատվամիջոցները, ինչպես նաև մասնավոր հատվածի և ակադեմիական հաստատությունների հետ համագործակցությունը և մարդկային դեմ առ դեմ շփումները հիմք կհանդիսանան տարածաշրջանային մոտեցման ինտեգրման գործընթացների համար:

Ժողովրդավարական գործընթացներում հակամարտությունների լուծման ոչ բռնի մեխանիզմների խթանումը և ազգային ու կրոնական փոքրամասնությունների մասնակցությունն ու ինտեգրումը ընդլայնելը ավելի կամրապնդի հասարակությունների դիմակայունությունը: Վրաստանի կառավարության և Վրաստանից անջատված Աբխազիայի հարաբերությունները որոշակի հնարավորություն են ապահովում՝ **վստահության ամրապնդմանը** և **հակամարտությունների լուծմանն** ուղղված նախաձեռնությունների համար: Շվեյցարիան կշարունակի օգտագործել հակամարտությունների լուծմանը նպաստելու հնարավորությունները որպես հուսալի և վստահելի գործընկեր: Նման հնարավորություններից են եռաթև սիներգիաների խրախուսումը՝ ուղղված մի կողմից խաղաղության խթանմանը, մյուս կողմից՝ ջրի, սանիտարահիգիենիկ պայմանների ապահովման և գյուղատնտեսության ոլորտի զարգացման միջամտություններին:

Տարածաշրջանի յուրաքանչյուր երկրում կրթված և ակտիվ քաղաքացիները, ինչպես նաև կայուն հաստատությունները կծառայեն որպես Շվեյցարիայի գործողությունների հիմնաքար՝ **ուղղված ներառական կառավարման, կայուն աճի, խաղաղության և դիմակայունության խթանմանը**: Ժողովրդավարության, օրենքի գերակայության, տնտեսական կառավարման, մարդու իրավունքների և գենդերային հավասարության ամրապնդումը կմնան որպես հիմնարար սկզբունքներ այս ոլորտներում: Չափազանց կարևոր կլինի նաև շարունակել երկարաժամկետ ներգրավվածու-

թյունը տարածքային և ապակենտրոնացման բարեփոխումներում: Բացի այդ, անհրաժեշտ է ավելի հզորացնել տեղական հարկաբյուջետային և քաղաքական իրավասությունները և բարելավել ծառայությունների մատուցումը:

Շուկայի զարգացման աճը խթանելով՝ շվեյցարական ծրագիրը կնպաստի բնական ռեսուրսների, ինչպես օրինակ անտառների, կայուն օգտագործմանը: Այս գործողություններում հաջողության հասնելու հիմնական պայմաններից են մասնավոր կապիտալի հասանելիության բարելավումը և գյուղատնտեսության ու դրան առնչվող ոլորտների կարիքները բավարարող մասնագիտական կրթության համակարգի զարգացումը: Կայուն տնտեսական աճի հաջորդ հրամայականը ներքին ռեսուրսների մոբիլիզացումն է:

Հարավային Կովկասի տարածաշրջանի եզակի բնական կապիտալին սպառնում են կլիմայի փոփոխությունը և այնպիսի գործողությունների ազդեցությունը, ինչպիսիք են ենթակառուցվածքների լայնածավալ զարգացումը և արդյունահանող զանազան ոլորտները: **Կլիմայական փոփոխությունների հետ կապված գործողությունները և ռեսուրսների կայուն կառավարումը խրախուսելու համար Շվեյցարիան կընդլայնի իր ներկայիս** ծրագիրը՝ ինչպես հայեցակարգային, այնպես էլ տեղում իրականացվող գործողությունների առումով:

Շվեյցարական ծրագիրը բնական ռեսուրսների կայուն կառավարման և տնտեսական աճի միջոցով կամրապնդի կլիմայի փոփոխության մեղմացման և հարմարվողականության, ինչպես նաև կենսաբազմազանության և շրջակա միջավայրի պաշտպանության միջև փոխկապակցվածությունը: Այս ջանքերին նպաստելու համար այն կշարունակի բարձրորակ տեղեկատվություն և վերլուծություն տարածել, ինչպես նաև կիսվել ռեսուրսների կայուն կառավարման լավագույն փորձով:

Հիմնական նպատակներն են. ա) ստեղծել բարենպաստ քաղաքական միջավայր և (բ) հզորացնել կառավարությունների և այլ շահագրգիռ կողմերի ինստիտուցիոնալ կարողությունները քաղաքականությունների մշակման և իրականացման հարցում:

5. Ռազմավարական կողմնորոշումն ու Շվեյցարիայի առաջնահերթությունները 2022–2025 թվականների համար

Հարավային Կովկասի համար 2022-2025 թվականների շվեյցարական համագործակցության ծրագրի ***ընդհանուր նպատակը*** *հետևյալն է. տարածաշրջանի մարդիկ օգտվում են կայուն և ներառական տնտեսական ու սոցիալական զարգացման, ժողովրդավարական հասարակական ինստիտուտների, մարդկային անվտանգության, խաղաղության և կլիմայի փոփոխության նկատմամբ բարձր դիմակայունությունից տարածաշրջանային երկխոսության և համագործակցության շնորհիվ:*

Շեշտը դնելով հետևողականության և սիներգիայի վրա՝ շվեյցարական ծրագիրը կշարունակի աշխատել **զարգացման սահմանափակ թվով ծրագրերի** ուղղությամբ՝ կառավարում և խաղաղություն, տնտեսական զարգացում, շրջակա միջավայր և կլիմայի փոփոխություն: Այս թեմատիկ ոլորտներում շվեյցարական ծրագիրը կխրախուսի այն նախաձեռնությունները, որոնք և՛ ընդգրկում են տարածաշրջանը որպես ամբողջություն, և՛ ստեղծում կամ ամրապնդում են կապերը երեք երկրների միջև: Այսպիսով, շվեյցարական ծրագիրը պետք է կհետևի **4 պորտֆելների վերջնարդյունքների իրագործմանը**, որոնցում երկկողմ (բազմակողմ) և տարածաշրջանային քաղաքականությունների նպատակները համահունչ կլինեն Շվեյցարիայի միջազգային համագործակցության 2021–2024 թվականների ռազմավարությանը (տես Գծապատկեր 1. Արդյունքների շրջանակի կարճ ակնարկը ստորև և Հավելված 2. Փոփոխության տեսություն):

Շվեյցարիան որդեգրում է **աղքատության կրճատման, գենդերային հավասարության և սոցիալական ներառման համակարգված մոտեցում**: Ոչ ոքի չանտեսելու (ՈՈՉԱ) նպատակով շվեյցարական միջամտությունները **ուղղված** կլինեն որոշ **անտեսված** խմբերի, ինչպիսիք են կանայք և երիտասարդները, փոքրամասնությունները և գյուղական բնակչությունը՝ շեշտը դնելով նրանց կարողությունների զարգացման, կրթության, քաղաքական ներկայացվածության և տնտեսական հնարավորությունների հետ կապված հատուկ կարիքների վրա: Այդ ամենին հասնելու ծանրակշիռ ռազմավարություններ մշակելիս շվեյցարական ծրագիրը ճկուն մեթոդներով ավելի լավ կհամապատասխանեցվի նաև ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի պատճառով բացահայտված սոցիալ-տնտեսական խոցելիություններին:

Գենդերն ու լավ կառավարումը դիտարկվելու են որպես **առանցքային թեմաներ**: Բացի այդ, շվեյցարական ծրագիրը պարբերաբար կդիտարկի իր միջամտությունների թողած ու կրած ազդեցությունները միգրացիայի, շրջակա միջավայրի, թվայնացման գործընթացի և լրատվամիջոցների վրա՝ որպես պորտֆելի հիմնական թեմաներ: Հարմարվողական կառավարման գործելակերպի (պրակտիկայի) համաձայն շվեյցարական ծրագիրը կմեղմացնի համատեքստային փոփոխությունների հետևանքով ծագող հնարավոր բացասական զարգացումները՝ միաժամանակ ավելացնելով միջամտությունների ազդեցությունը բոլոր հնարավոր ոլորտներում, օրինակ՝ աշխատելով ԶԼՄ-ների հետ բարեփոխումների մասին հաղորդակցությունը բարելավելու նպատակով:

Համագործ. ծրագրի նպատակ	Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում բնակվող մարդիկ օգտվում են կայուն և ներառական տնտեսական և սոցիալական զարգացման, ժողովրդավարական հասարակական ինստիտուտների, մարդկային անվտանգության, խաղաղության և կլիմայի փոփոխության նկատմամբ բարձր դիմակայունության առավելություններից, որոնք ձեռք են բերվում տարածաշրջանային երկխոսության և համագործակցության միջոցով:		
Միջազգային համագործ. ռազմավ. ենթանպ.	ԵՆ 8 Հակամարտությունների կանխում, խաղաղության խթանում և միջազգային իրավունքի նկատմամբ հարգանքի ձևավորում ԵՆ 9 Մարդու իրավունքների և գենդերային հավասարության ամրապնդում և խթանում ԵՆ 10 Արդյունավետ կառավարման և օրենքի գերակայության խթանում, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության ամրապնդում	ԵՆ 1 Շուկաների հասանելիության համար բազային պայմանների ապահովում և տնտեսական հնարավորությունների ստեղծում ԵՆ 2 Մասնավոր հատվածի նորարարական նախաձեռնությունների խթանում՝ արժանապատիվ աշխատատեղերի ստեղծումը դյուրացնելու համար	ԵՆ 3 Կլիմայի փոփոխություն և դրա ազդեցություն ԵՆ 6 Աղետների կանխում և վերակառուցման ու վերականգնման ապահովում
Շվեյցարական ծրագրի վերջնարդ. (ՇԾՎ)	ՇԾՎ 1. Հարավային Կովկասի հասարակական կազմակերպությունները (ՀԿ) և մարդիկ, ներառյալ՝ հակամարտություններից տուժած բնակչությունն ու փոքրամասնությունները, մասնակցում են ազգային քաղաքականությունների խոսույթին (դիսկուրսին), պաշտոնական որոշումների կայացմանը և տարածաշրջանային գիտելիքների ստեղծմանը, ինչպես նաև կայուն տնտեսական զարգացմանը և խաղաղ, ներառական ու դիմակայուն հասարակությունների ձևավորմանը, վստահության ամրապնդմանը և երկխոսությունը խթանող համատեղ գործողություններին:		
	ՇԾՎ 2. Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում ազգային և տեղական մակարդակներում պետական հաստատությունները գնալով ավելի արդյունավետ են դառնում, ներառական և հաշվետու բոլոր քաղաքացիների և իրավատերերի հանդեպ. այդ հաստատությունները գործում են մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության սկզբունքների հիման վրա:	ՇԾՎ 3. Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում ՓՄՁ-ները և գյուղարտադրողները եկամուտ են ստանում և աշխատատեղեր ստեղծում՝ գործելով բարենպաստ բիզնես միջավայրում և օգտվելով հմուտ աշխատուժի, բազմազանեցված շուկաների և ծառայությունների, ինչպես նաև ֆինանսավորման հասանելիությունից:	ՇԾՎ 4. Ազգային և տեղական կառավարությունները, ՔՀԿ-ները, ակադեմիական և մասնավոր հատվածի դերակատարները Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում բարելավում են շրջակա միջավայրի հետ կապված արդյունքները կլիմայի փոփոխությանն ուղղված գործողությունների և ռեսուրսների կայուն կառավարման միջոցով՝ միաժամանակ մասնակցելով տարածաշրջանային փոխանակման հարթակների միջոցառումներին, նպաստելով համաշխարհային բնապահպանական քաղաքականություններին և առաջնահերթություններին:
	Միգրացիան, շրջակա միջավայրը, թվայնացման գործընթացը և լրատվամիջոցները դիտարկվում են որպես պորտֆելի հիմնական թեմաներ:		
	Լավ կառավարումը, գենդերն ու սոցիալական ներառումը դիտարկվում են որպես առանցքային թեմաներ:		

Գծապատկեր 1. Արդյունքների շրջանակի կարճ ակնարկ

5.1. Տարածաշրջանում քաղաքացիական ներգրավվածության և քաղաքացիական տարածքի, ինչպես նաև համագործակցության պաշտպանություն և խթանում

Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունք 1. Հարավային Կովկասի հասարակական կազմակերպությունները (ՀԿ) և մարդիկ, ներառյալ՝ հակամարտություններից տուժած բնակչությունն ու փոքրամասնությունները, մասնակցում են ազգային քաղաքականությունների խոսույթին (դիսկուրսներին), պաշտոնական որոշումների կայացմանը և տարածաշրջանային գիտելիքների ստեղծմանը, ինչպես նաև կայուն տնտեսական զարգացմանը և խաղաղ, ներառական ու դիմակայուն հասարակությունների ձևավորմանը, վստահության ամրապնդմանը և երկխոսությունը խթանող համատեղ գործողություններին:

Պորտֆելի այս վերջնարդյունքը նորարարական է. այն արտացոլում է շվեյցարական ծրագրի տարածաշրջանային մոտեցումը, որն ընդգրկում է բոլոր միջամտությունների միջսահմանային ազդեցությունները, ներառյալ ինտեգրման գործընթացները խթանող երկկողմ (բազմակողմ) մակարդակներում իրականացվող միջամտությունները: Թիրախները և արդյունքները չափվելու են տարածաշրջանային մակարդակով ստույգ ցուցանիշներով:

ՔՀԿ-ները պայքարում են ձայն ունենալու, երկխոսության և տեղեկատվության փոխանակման մեջ ներգրավվելու և պետական կառույցների նկատմամբ իրենց հանրային վերահսկողության դերը կատարելու, ինչպես նաև հակամարտությունների կարգավորման ռազմավարություններ ձևավորելու համար: Անկողմնակալություն պահպանելու համար լրատվամիջոցները լուրջ սպառնալիքների են ենթարկվում: Լրատվամիջոցների անկողմնակալության գործոնը բախվում է աճող սպառնալիքներին: Շվեյցարական ծրագիրն ավելի ինտենսիվ կաշխատի քաղաքացիական հասարակության տարածքում, քաղաքացիական հասարակության հետ:

Կանայք և տղամարդիկ, ներառյալ՝ հակամարտությունից տուժած բնակչությունը և փոքրամասնությունները, կկարողանան մասնակցել վստահության ամրապնդմանը, երկխոսությանը և հանրային խոսույթին՝ ազդելով իրենց անվտանգությանը, բարեկեցությանը և մարդու իրավունքներին առնչվող քաղաքականությունների վրա: Նրանք իրավասու կլինեն վիճարկելու հնացած գենդերային նորմերը և տարբեր սահմանափակող գործելակերպերը, որոնք ազդում են իրենց քաղաքացիական, մշակութային, տնտեսական, քաղաքական և սոցիալական իրավունքների վրա և կնպաստեն հակամարտությունների կարգավորմանը: Վերջնարդյունք 1-ի ավելի ստույգ նպատակներն են.

- → **Կանանց հզորացում**՝ նպաստավոր քաղաքականությունների և օրենսդրական միջավայր ստեղծելու, գենդերային հավասարության հարցերով զբաղվող ազգային կառույցների և տեղական գործընկերների կարողությունները զարգացնելու և կանանց ու տղամարդկանց հավասարապես ներգրավելու հարցում մասնավոր հատվածին խրախուսելու միջոցով:
- → **Ժողովրդավարության և ժողովրդավարական արժեքների ամրապնդում**՝ միջմշակութային երկխոսության և փոխանակումների միջոցով բազմակարծիք, նորարար և մասնակցային մշակութային հատվածի խթանում:
- → «Հասարակությունը որպես մի ամբողջություն» մոտեցման խթանում և կառավարության ու ՔՀԿ-ների միջև համապատասխան խորհրդատվական մեխանիզմների ամրապնդում ազգային և կրոնական փոքրամասնությունների **ինտեգրման և մասնակցության** միջոցով:
- → ՔՀԿ-ների մասնակցության խթանում **վստահության ամրապնդման և երկխոսության** հարցում և նրանց ներգրավումը կառավարությունների կողմից հակամարտությունների կարգավորման ռազմավարությունների ձևավորման գործում:
- → Արտադրական գործոնների (ներառյալ ապրանքները և մարդիկ) տարածաշրջանային հոսքի, գաղափարների և տեղեկատվության, ինչպես նաև **հնարավորություններից բխող միջսահմանային առևտրի** խթանում:
- → **Տարածաշրջանային հասանելիություն ունեցող կազմակերպչական գործընկերությունների** սատարում ցանցերի, հարթակների, համընկերությունների (կոնսորցիումների) և այլ կազմակերպությունների միջոցով:
- → Անկախ լրատվամիջոցների և խոսքի ազատության սատարում:

5.2. Ժողովրդավարության և պետական ինստիտուտների հզորացում

Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունք 2. Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում ազգային և տեղական մակարդակներում պետական հաստատությունները գնալով ավելի արդյունավետ են դառնում, ներառական և հաշվետու բոլոր քաղաքացիների և իրավատերերի հանդեպ. այդ հաստատությունները գործում են մարդու իրավունքների և օրենքի գերակայության սկզբունքների հիման վրա:

Ժողովրդավարական բարեփոխումները դանդաղ են ընթանում՝ զգալի հետընթացով, ինստիտուտների նկատմամբ վստահության անկումով և ավելի ու ավելի բևեռացված քաղաքականությամբ:

ՔՈՎԻԴ-19 համավարակի հետ կապված ծախսերը լրացուցիչ ճնշում են գործադրել պետական բյուջեների վրա: Անարդյունավետ դատական համակարգը չի կարողացել զսպել աճող կոռուպցիան կամ ստվերային և անօրինական տնտեսական գործունեությունը, ինչը հանգեցնում է բռնության, լարվածության և աճող մարգինալացման: Մարդու իրավունքները նույնպես ենթարկվում են հավելյալ ճնշումների:

Ազգային և տեղական մակարդակներում ավելի թափանցիկ և ներառական հասարակական հաստատությունները ավելի հաշվետու կդառնան իրենց քաղաքացիների հանդեպ, ավելի արդյունավետ կիրականացնեն իրենց գործառույթները և տեղական որոշումների կայացման մեջ կներգրավեն հասարակական շահագրգիռ կողմերին և քաղաքացիական հասարակությանը: Վերջնարդյունք 2-ի ավելի ստույգ նպատակներն են.

- **Պետական ֆինանսների կառավարումը դարձնել ավելի արդյունավետ**, կանխատեսելի և կայուն՝ միաժամանակ ավելացնելով բյուջետային գործընթացի թափանցիկությունն ու հաշվետվողականությունը, հզորացնելով պարտքի կառավարումը և կայունացնելով ֆինանսական հատվածը:
- **Խթանել տեղական ժողովրդավարական կառավարումը**, մասնակցությունը և հաշվետվողականությունը՝ աջակցելով տեղական խորհուրդներին և խթանելով ակտիվ քաղաքացու գործելակերպը (ներառելով կանանց, փոքրամասնություններին և անտեսված խմբերին):
- Տեղական քաղաքական, վարչական և տնտեսական զարգացման համար ձգտել **պետական և տարածքային մակարդակով բարեփոխումների/ապակենտրոնացման**:
- Խրախուսել մասնակցային **ժողովրդավարությունը, մարդու իրավունքների** վրա հիմնված մոտեցումները և **օրենքի գերակայության** բարեփոխումները՝ կոռուպցիան զսպելու, տեղական ժողովրդավարությունը, մասնակցությունը և հաշվետվողականությունը, ներառյալ խորհրդարանի նկատմամբ հանրային վերահսկողությունը խթանելու համար:
- Հզորացնել **ժողովրդավարական գործընթացները** և հակամարտությունների ոչ բռնի լուծման մեխանիզմները:

5.3. Տնտեսական զարգացման բարելավում և արժանապատիվ աշխատատեղերի ստեղծում

Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունք 3. Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում ՓՄՁ-ները և գյուղարտադրողները եկամուտ են ստանում և աշխատատեղեր ստեղծում՝ գործելով բարենպաստ բիզնես միջավայրում և օգտվելով հմուտ աշխատուժի, բազմազանեցված շուկաների և ծառայությունների, ինչպես նաև ֆինանսավորման հասանելիությունից:

Տարածաշրջանի՝ հետքովիդային վերականգնման անհրաժեշտությունը լուրջ մարտահրավերներ է ստեղծում, բայց կարող է նաև հնարավորություններ ստեղծել տնտեսության բազմազանեցման (դիվերսիֆիկացման) և թվայնացման համար՝ ստեղծելու բարենպաստ բիզնես միջավայր, ինչպես նաև արդյունարար և

արդար հարկային կառուցվածք: ՓՄՁ-ները, կանայք, երիտասարդները և գյուղարտադրողները պահանջում են շուկաների և ֆինանսների ավելի մեծ հասանելիություն, որպեսզի կարողանան բազմազանեցնել արտադրությունը. նաև ավելի լավ մասնագիտական կրթության և վերապատրաստման կարիք ունեն՝ աշխատանքային հմտությունները բարելավելու, արժանապատիվ աշխատատեղեր ստեղծելու և արտագաղթի հոսքերը նվազեցնելու համար:

Տնտեսական վերականգնումը, դիմակայունությունը և բարեփոխումները խթանելու համար Շվեյցարական համագործակցության ծրագիրը կխթանի կլիմակայուն եկամուտների և զբաղվածության հնարավորությունների ստեղծումը, հատկապես գյուղական վայրերում, զբոսաշրջության և գյուղատնտեսության նոր արժեշղթաներում: Ծրագրի նպատակն է նաև ստեղծել առողջ մակրոտնտեսական պայմաններ, բարենպաստ բիզնես միջավայր և բարելավել ռեսուրսների, շուկաների և հմուտ աշխատուժի հասանելիությունը: Վերջնարդյունք 3-ի ավելի ստույգ նպատակներն են.

→ Բարելավել անասնաբուծության վրա հիմնված գյուղատնտեսությունը՝ **զարգացնելով լրացուցիչ արժեշղթաներ** (օրինակ՝ գյուղական զբոսաշրջությունը), բարելավելով արտադրության հիմնական ներդրանքն ու արտադրանքը (օրինակ՝ կեր, միս, կաշի և բուրդ) և ապահովելով մասնագիտական կրթություն և ուսուցում գյուղատնտեսության ոլորտում (այսինքն՝ դուալ կրթություն): Գործողությունները կինտեգրեն շրջակա միջավայրի և կլիմայի հետ կապված գործողություններ:

→ Ընդլայնել **մակրոտնտեսական պլանավորման** (ներառյալ հարկաբյուջետային քաղաքականության և ռիսկերի վերլուծության) պետական ներդրումների կառավարման **կարողությունները**՝ ռազմավարական տեսանկյունից տվյալ երկրի կարիքներին համաձայն:

→ **Բարձրացնել ֆինանսավորման հասանելիությունը** (օրինակ՝ բանկային վարկեր) ՓՄՁ-ների և տեղական արտադրողների համար՝ բարելավելով նրանց ֆինանսական գրագիտությունն ու կառավարման կարողությունները, միաժամանակ մեծացնելով շուկաների հասանելիությունը և նվազեցնելով իրենց գործառնական ծախսերը՝ այդպիսով ստեղծելով ավելի լավ ներդրումային և **բիզնես միջավայր**:

→ **Փակել հմտությունների և աշխատաշուկայի կարիքների միջև առկա բացը**՝ ուժեղացնելով մասնավոր հատվածի դերը ՄԿՈւ համակարգում (օրինակ՝ ուսումնական ծրագրերի մշակում, չափանիշների սահմանում, վերապատրաստումների և ուսանողների քննությունների կազմակերպում) և հզորացնելով պետական-մասնավոր հատվածի համակարգող մարմիններն ու մեխանիզմները ՄԿՈւ ոլորտում:

→ **Հզորացնել տեղական ինքնակառավարման մարմինների (ՏԻՄ) կարողությունները** տեղական տնտեսական զարգացման հնարավորություններ ստեղծելու համար՝ միաժամանակ խթանելով գյուղական բնակչության (մասնավորապես կանանց) մասնակցությունը ՏԻՄ-երի որոշումների կայացմանը և բարձրացնելով հանրային ծառայությունների արդյունավետությունն ու թափանցիկությունը թվայնացման միջոցով:

→ **Ստեղծել զբաղվածության և եկամուտների**

գեներացման նոր հնարավորություններ արտագաղթը նվազեցնելու համար:

5.4. Կլիմայի դիմակայունության բարձրացում և ռեսուրսների կայուն կառավարում

Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունք 4. Ազգային և տեղական կառավարությունները, ՔՀԿ-ները, ակադեմիական և մասնավոր հատվածի դերակատարները Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում բարելավում են շրջակա միջավայրի հետ կապված արդյունքները կլիմայի փոփոխությանն ուղղված գործողությունների և ռեսուրսների կայուն կառավարման միջոցով՝ միաժամանակ մասնակցելով տարածաշրջանային փոխանակման հարթակների միջոցառումներին, նպաստելով համաշխարհային բնապահպանական քաղաքականություններին և առաջնահերթություններին:

Տարածաշրջանի բնական ռեսուրսները (ջուր, անտառներ և կենսաբազմազանություն) կայուն կերպով չեն կառավարվում, և դա մեծացնում է բնական աղետների վտանգը: Բնապահպանական մարտահրավերներին դիմակայելու հանձնառությունը տուժում է: Ավելին, որոշումների կայացման հարցում հասարակության մասնակցությունը ապահովելու համար առկա են սահմանափակ կառավարման մեխանիզմներ կամ միջոցներ, ինչը կխթաներ շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը՝ միջազգային բնապահպանական համաձայնագրերին համապատասխանելու նպատակով:

Խրախուսելու համար կլիմայի փոփոխությանն ուղղված գործողությունները, շրջակա միջավայրի պահպանումն ու պաշտպանությունը, շվեյցարական ծրագիրը կընդլայնի իր ներգրավվածությունը ռեսուրսների կայուն կառավարման գործում՝ լեռնային շրջաններում կայուն տնտեսական աճի ինտեգրված մոտեցմամբ: Այս ջանքերին աջակցելու համար ծրագիրը կշարունակի բարձրորակ տեղեկատվություն տրամադրել սեփական վերլուծությունների արդյունքների մասին և կիսվել ռեսուրսների կայուն կառավարման լավագույն փորձով հետևյալ նպատակով. (ա) ստեղծելու բարենպաստ քաղաքական միջավայր և (բ) հզորացնելու կառավարության և այլ շահագրգիռ կողմերի ինստիտուցիոնալ և քաղաքականությունների մշակման ու իրականացման կարողությունները: Կառավարությունները, քաղաքացիները և մասնավոր հատվածի դերակատարները կպաշտպանեն և կայուն կերպով կօգտագործեն իրենց բնական ռեսուրսները՝ միաժամանակ նպաստելով կայուն զարգացմանը միտված համաշխարհային քաղաքականություններին: Վերջնարդյունք 4-ի ստույգ նպատակներն են.

- **Բարձրացնել խոցելի խմբերի, համայնքների և տարածաշրջանների դիմակայունությունը** կլիմայի հետ կապված սպառնալիքների և բնական աղետների հանդեպ այնպիսի միջոցառումների միջոցով, որոնք ներառում են բազմավտանգ ռիսկերի քարտեզագրման, մշտադիտարկման, մոդելավորման և կանխատեսման ազգային համակարգերի ստեղծումը:
- Ակտիվացնել գործողությունների վրա հիմնված հետազոտությունները, քաղաքականությունների վերաբերյալ խորհրդատվական աշխատանքը և համալսարանական ուսումնական ծրագրերի մշակումը՝ կապված **կլիմայի փոփոխության և աղետների ռիսկի նվազեցման հետ**:
- **Կլիմայի փոփոխության** և **կենսաբազմազանության** օրակարգերը կապել տնտեսական աճի հետ:
- Խրախուսել գիտնականների աշխատանքը և ՔՀԿ-ների՝ **փաստահեն քաղաքականությունների մշակումը և պրոպագանդան** տարածաշրջանում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության և լեռների կայուն զարգացման հետ կապված հարցերի շուրջ՝ միաժամանակ խթանելով միջսահմանային տեխնիկական համագործակցությունը կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության հարցում:
- Աջակցել տեղական իշխանություններին և քաղաքացիներին՝ որդեգրելու **ռեսուրսների կայուն կառավարման** գործելակերպեր, հատկապես անտառների պարագայում, և ստեղծել եկամուտների կայուն բազմազանեցման հնարավորություններ:

6. Ծրագրի կառավարում և իրականացում

Հարավային Կովկասի համար շվեյցարական համագործակցության 2022-2025 թվականների ծրագիրը համատեղ կիրականացնեն շվեյցարական կառավարության մի քանի դերակատարներ՝ ՇԶՀԳ-ն, ՇՏՊՔ-ն և Խաղաղության և մարդու իրավունքների բաժինը (ԽՄԻԲ): Շվեյցարիան դեսպանություններ ունի Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում: Բոլոր երեք երկրներում միջազգային համագործակցության թիմերը (որոնք լիովին ինտեգրված են դեսպանատներին և գործում են որպես տարածաշրջանային համագործակցության մեկ միասնական թիմ) կուղղորդեն և կվերահսկեն զարգացման պորտֆելը: Թեև ԽՄԻԲ-ի գործունեությունը շարունակում է ուշադրության կենտրոնում պահել Վրաստանը, ծրագիրը կշարունակի և, հնարավորության դեպքում, կընդլայնի նախորդ ժամանակաշրջանում որդեգրած տարածաշրջանային մոտեցումը:

Հիմնվելով մինչ այժմ զարգացման պորտֆելի իրականացման ընթացքում ձեռք բերված լավ փորձի վրա՝ Հարավային Կովկասում գործունեություն ծավալող շվեյցարական պետական կառույցները (ՇԶՀԳ, ՇՏՊՔ և ԽՄԻԲ) սերտորեն կհամաձայնեցնեն իրենց ջանքերը տարածաշրջանում հասնելու եռաթև սիներգիաների *(թարգմանչի կողմից՝ զարգացման, մարդասիրական և խաղաղաշինական)*՝ ազդեցությունն ընդլայնելու համար: Օրինակ՝ Աբխազիայում ԽՄԻԲ-ն ու ՇԶՀԳ-ը հստակ համաձայնեցնում են իրենց գործողությունները մարդասիրական օգնության ծրագրով: Շվեյցարական ծրագիրը իր գործողությունները կհամաձայնեցնի նաև Շվեյցարիայի միգրացիայի պետական քարտուղարության (ՇՄՊՔ) հետ, ինչպես դա արդեն արվում է Վրաստանում:

Շվեյցարիան հատուկ ուշադրություն կդարձնի իր համախոհ զարգացման գործընկերների հետ գործունեության փոխլրացնող բնույթին. զարգացման գործընկերներից են ԵՄ-ն, Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերությունը (ԳՄՀԸ) և Ավստրիական զարգացման գործակալությունը (ԱԶԳ), բազմակողմ կազմակերպություններ, ինչպիսիք են ՄԱԿ-ը, ԱՄՀ-ն և Համաշխարհային բանկի խումբը, ինչպես նաև տարածաշրջանային կազմակերպություններ, ինչպիսիք են ԵԱՀԿ-ն, Եվրոպայի խորհուրդը և ՄԱԿ-ի ԵՏՀ-ն: Հաշվի առնելով համաշխարհային մարտահրավերները հաղթահարելու գործում համագործակցելու կենսական նշանակությունը՝ Շվեյցարիան հատուկ ջանքեր կգործադրի իր միջազգային գործընկերությունները ընդլայնելու ուղղությամբ և ավելի մեծ ուշադրություն կդարձնի տեղական ՔՀԿ-ների և մասնավոր հատվածի դերակատարների վրա՝ քաղաքական երկխոսության և համատեղ նախաձեռնությունների միջոցով զարգացումը խթանելու և ընդլայնելու համար: 2030 թվականի կայուն զարգացման օրակարգը ապահովում է այս ջանքերի իրագործման հիմնական շրջանակը: Շվեյցարիան կշարունակի սերտորեն աշխատել ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողների հետ՝ ՄԱԿ-ի զարգացման համակարգի բարեփոխումների իրականացմանն աջակցելու նպատակով:

Շվեյցարիան կշարունակի գործադրել աջակցության տարբեր միջոցներ (օրինակ՝ երկկողմ և տարածաշրջանային նախագծեր, համաշխարհային նախաձեռնություններ, բազմադոնոր և նպատակային հավատարմագրային հիմնադրամներ), ինչպես նաև ընտրված խառը գործիքակազմին (օրինակ՝ օգնություն զարգացման բազմակողմ գործակալություններին, երկկողմ միջամտություններ և աջակցություն քաղաքացիական հասարակությանը և մասնավոր հատվածին): Երկարաժամկետ կայունություն ապահովելու համար ծրագիրը հատուկ ուշադրություն կդարձնի իր միջամտությունների ինստիտուցիոնալացմանը և հնարավորության դեպքում կօգտագործի երկրի համակարգերը: Հաշվի առնելով մասնավոր հատվածի առանցքային դերը կայուն զարգացման գործում՝ Շվեյցարիան Հարավային Կովկասում ձգտելու է ընդլայնել մասնավոր հատվածում իր ներգրավվածության մակարդակը: Այդ նպատակով շվեյցարական ծրագիրը կփորձի գտնել արդյունարար և մասշտաբային լուծումներ՝ զարգացման մարտահրավերները հաղթահարելու նպատակով խթանելու ձեռնարկատիրական գաղափարները ու նորարարական բիզնես մոդելները և փոխանցելու սեփական գիտելիքներն ու փորձը:

7. Ծրագրի ղեկավարում

Ծրագիրը կղեկավարի կառավարման թիմը՝ Թբիլիսիում տեղակայված տարածաշրջանային համագործակցության գրասենյակի ղեկավարի գլխավորությամբ և Հայաստանում ու Ադրբեջանում գործող դեսպանատների համագործակցության թիմերի օգնությամբ: Յուրաքանչյուր երկրում ինչպես ընդհանուր ծրագրի, այնպես էլ կոնկրետ միջամտությունների հետ կապված զարգացումներն ուշադրությամբ կմշտադիտարկվեն: Առանձնահատուկ ուշադրություն կդարձվի. (i) բարեփոխումների իրականացմանը և բարենպաստ միջավայրին, (ii) իրադրությունը վիճելի տարածքներում և սահմանամերձ շրջաններում գտնվող ազգային փոքրամասնությունների վիճակը, և (iii) տարածաշրջանային երկխոսության և համագործակցության կարգավիճակը: Արդյունքների շարունակական մշտադիտարկում կիրականացվի յուրաքանչյուր երկրի և տարածաշրջանային մակարդակներում: Ծրագրի մշտադիտարկման և ղեկավարման գործընթացների ողջ ընթացքում գենդերային խզվածքները հասկանալու և նվազեցնելու ջանքերը չեն դադարի:

Երկրի համատեքստը մշտադիտարկվում է Զարգացման հետ կապված փոփոխությունների մշտադիտարկման համակարգի (MERV) միջոցով, որը հետևում է տնտեսական, սոցիալական, բնապահպանական և քաղաքական զարգացումներին և ազդեցությանը շվեյցարական ծրագրի վրա: Սցենարները կվերանայվեն և անհրաժեշտության դեպքում ծրագիրը կհամապատասխանեցվի երկրի համատեքստին: MERV-ն Զարգացման հետ կապված փոփոխությունների մշտադիտարկումն անցկացվում է առնվազն տարին մեկ անգամ:

Արդյունքների շրջանակով սահմանված մշտադիտարկմամբ (Հավելված 1) գնահատվում է շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքներին հասնելու առաջընթացը և ներդրումները տարածաշրջանային մակարդակում և յուրաքանչյուր երկրի զարգացման վերջնարդյունքներում, ինչպես նաև Շվեյցարիայի Միջազգային համագործակցության 2021–2024 թվականների ռազմավարության և 2030 թվականի կայուն զարգացման օրակարգի նպատակներում:

Արդյունքների շրջանակը կվերանայվի շվեյցարական ծրագրի միջնաժամկետ ստուգման ընթացքում: Համագործակցության թիմի կարողությունները կհզորացվեն կոնֆլիկտազգայուն ծրագրերի կառավարում (ԿԶԾԿ) իրականացնելու համար:

Հարավային Կովկասի համար շվեյցարական համագործակցության 2022–2025 թվականների ծրագրի շրջանակում նախատեսված ծրագրային հատկացումները կազմում են 80, 22 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ, որից ՇԶՀԳ-ի ներդրումը՝ 62, 62 միլիոն, ՇՏՊՔ-ինը՝ 12 միլիոն, իսկ ԽՄԻԲ-ինը՝ 5, 6 միլիոն շվեյցարական ֆրանկ:

Սույն ռազմավարության քառամյա ժամանակահատվածի համար նախատեսված պարտավորությունների և հատկացումների մասին տեղեկատվությունը պայմանական է: Փաստացի հատկացումները կախված կլինեն տարբեր գործոններից, ինչպիսիք են գործընկեր երկրի բազային պայմանները և Շվեյցարիայի խորհրդարանի կողմից հատկացման համար լիազորված վարկերը:

Հավելված 1.
Արդյունքների շրջանակ 2022–2025

<table>
<tr><td colspan="3">Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքը 1. Քաղաքացիական ներգրավվածության և տարածքի, ինչպես նաև համագործակցության պաշտպանությունն ու խթանումը տարածաշրջանում՝ Նպաստելով 2021-2024 ՄՅ ռազմավարության ենթանպատակների իրագործմանը.
ԵՆ 8. Ձևավորել վստահություն, կանխել հակամարտությունները, խթանել խաղաղություն և ձևավորել հարգանք միջազգային իրավունքի նկատմամբ
ԵՆ 9. Ամրապնդել և խթանել մարդու իրավունքներն ու գենդերային հավասարությունը
ԵՆ 10. Խթանել արդյունավետ կառավարումը և օրենքի գերակայությունը, ինչպես նաև հզորացնել քաղաքացիական հասարակությունը</td></tr>
<tr><td colspan="3">Փոփոխության տեսություն.
ԵԹԵ Հարավային Կովկասում բնակվող կանայք, տղամարդիկ և ՔՅԿ-ներն ակտիվորեն ու ներառականորեն մասնակցեն ազգային և տեղական մակարդակում որոշումների կայացմանը, վստահության ձևավորմանն ու իրենց կենսակերպի վրա ազդեցություն ունեցող երկխոսության կայացման գործընթացներին, և ԵԹԵ տարածաշրջանային ու բազմակողմ քաղած դասերը խաղաղության, գենդերի, կառավարման, միջսահմանային շուկաների, շրջակա միջավայրի ռիսկերի և մշակույթի վերաբերյալ փոխանակվեն և կապիտալացվեն, ԱՊԱ տարածաշրջանի հասարակությունները կդառնան ավելի խաղաղ, արդար, հանդուրժող ու դիմակայուն, ՔԱՆԻ ՈՐ կբարձրացվի քաղաքացիների և ՔՅԿ-ների իրազեկվածության մակարդակը, ու կամրապնդվեն կարողությունները, ու ՔԱՆԻ ՈՐ կանայք և տղամարդիկ կպահանջեն ներգրավվել կառավարման գործընթացներում և իրավունք ունենալ լսելի լինել, իսկ իշխանություններն աջակցություն կստանան (ՇՊԱ2), որպեսզի արձագանքեն այս պահանջներին:</td></tr>
<tr><td>(1) Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքները</td><td>(2) Շվեյցարական ծրագրի ներդրումը</td><td>(3) Տարածաշրջանային զարգացման վերջնարդյունքները</td></tr>
<tr><td>Վերջնարդյունքների փաստագրում. Հարավային Կովկասի հասարակական կազմակերպություններն ու ժողովուրդները, ներառյալ հակամարտություններից տուժած բնակչությունն ու փոքրամասնությունները, ներգրավված են ազգային քաղաքականությանն առնչվող քննարկումներում, պաշտոնական որոշումների կայացման և տարածաշրջանային գիտելիքների գեներացման գործընթացներում և կայուն տնտեսական զարգացումը և խաղաղ, ներառական ու դիմակայուն հասարակությունների զարգացումը խթանելու</td><td>ՔՅԿ-ների գործունեությանը և կարողությունների զարգացմանը, ինչպես նաև քաղաքացիների, մասնավորապես՝ կանանց հզորացմանն ուղղված աջակցությունը մեծացնում է նրանց մասնակցությունը որոշումների կայացման գործընթացներում, ինչպես նաև վստահություն է ստեղծում և իրականացնում փոխանակման ծրագրեր հակամարտող գոտիներում:
<u>Ենթադրություններ.</u>
● Կառավարությունները բաց են՝ արտաքին դերակատարների հետ համագործակցելու:</td><td>Վերջնարդյունքների փաստագրում. Հարավային Կովկասում բնակվող կանայք և տղամարդիկ (ներառյալ հակամարտությունից տուժած բնակչությունն ու փոքրամասնությունները) օգուտներ են քաղում սոցիալ-տնտեսական և քաղաքացիական ներգրավվածությունից, ակտիվորեն մասնակցում են հանրային երկխոսությանն ու խթանում միջմշակութային և միջկոնֆլիկտային երկխոսությունը:</td></tr>
</table>

համատեղ գործողությունների մեջ, ինչպես նաև վստահության ձևավորման ու երկխոսության իրականացման գործընթացներում: <u>Ցուցանիշներ.</u> 1.1 Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների թիվը, որոնք նպաստում են բազմակողմ երկխոսության կայացմանը կամ մարդու իրավունքների և հավասարության նկատմամբ հարգանքի ձևավորմանը (REG): ***Ելակետ. 6*** ***Թիրախ. 12*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 1.2 Քաղաքացիական հասարակության նախաձեռնությունների թիվը, որոնք նպաստում են հակամարտությունների կանխարգելմանը կամ վերափոխմանը և փոխհակամարտող կողմերի միջև վստահության ձևավորմանը (REG): ***Ելակետ. 10*** ***Թիրախ. 18*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 1.3 Մեկուսացման, խտրականության և անհավասարության նվազեցմանն ուղղված ծրագրերից օգտվող մարդկանց թիվը, որոնք անտեսման ռիսկի տակ են: (POV_ՀԱՑ_1) (REG) ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. 500*** ***Աղբյուր. ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ*** 1.4 Հայ, ադրբեջանցի և վրացի արվեստագետներին միմյանց կապող տարածաշրջանային	• ՀԿ-ները և ՔՀԿ-ները քաջատեղյակ են իրենց իրավունքների մասին և ակտիվորեն իրացնում են դրանք տարատեսակ հարթակներով և միջոցներով: • Կառավարությունները և գործող իշխանությունները պատրաստ են մասնակցել վստահության ամրապնդմանն ուղղված միջոցառումներումներգրավելքաղաքացիական հասարակությանը: • Կանայք և կանանց ղեկավարած ՔՀԿ-ները զգալիորեն ակտիվ են իրենց մտահոգությունները բարձրաձայնելու և իրավունքները պաշտպանելու հարցերում: • Հակամարտության հետևանքով տուժած անձանց (մասնավորապես՝ կանանց, ազգային փոքրամասնությունների)՝ քաղաքական խոսույթի (դիսկուրսի) մեջ ներգրավելը հավելյալ արժեք է ներկայացնում կառավարությունների համար: • Կանանց տնտեսական հզորացումը շարունակում է կառավարությունների օրակարգում առաջնահերթ մնալ: • Կառավարությունները ձգտում են բարձրացնել կանանց քաղաքական ներկայացվածությունը կառավարման տարբեր մակարդակներում: • Կանանց հզորացմանն ուղղված բազմակողմ համագործակցության ուղիներ են մշակում՝ փոխարինելու տարածաշրջանային անիրագործելի փոխանակման ծրագրերը: <u>Ռիսկեր.</u> • Կառավարությունները դառնում են առավել կենտրոնացված (մասնավորապես,	<u>Տարածաշրջանային ռազմավարություն</u> Կովկասյան տարածաշրջանային հետազոտությունների օրակարգ. Կովկասի էկոտարածաշրջանային պահպանության ծրագիր <u>Ցուցանիշներ.</u> 1.1 Վստահության ամրապնդմանն ուղղված փոխհակամարտող կողմերի նախաձեռնությունների թիվն աճում է:[1] ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. 500*** ***Աղբյուր. կառավարության զեկույցներ*** 1.2 ՔՀԿ կայունության ցուցանիշ (REG) ***Ելակետ. Կայունության աճ կամ նվազում (միջինը՝ 4.5% բոլոր 3 երկրների համար)*** ***Թիրախ. կայունության բարձր ցուցանիշ*** ***Աղբյուր. ԱՄՆ ՄԶԳ-ի կողմից ֆինանսավորվող ՔՀԿ կայունության ինդեքս (համաթիվ)*** 1.3 Հարավային Կովկասում գենդերային հավասարության ցուցանիշ (REG) ***Ելակետ. ենթակա է փոփոխման՝ կախված Թբիլիսիի Պետական Համալսարանին կից Տնտեսագիտության Միջազգային Դպրոցի (ISET) աշխատանքից՝ ԿՏՀ 2-ի մեկնարկին*** ***Թիրախ. ենթակա է փոփոխման՝ կախված ISET-ի աշխատանքից՝ ԿՏՀ 2-ի մեկնարկին*** ***Աղբյուր. ISET զեկույցներ***

1 Հիմնականում ԽՄԻԲ-ի գործունեությունը Վրաստանում (վերաբերում է նաև շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքների 1.1 և 1.2 ցուցիչներին):

միջմշակութային երկխոսությունների և փոխանակման ծրագրերի թիվն ու դրանց տեսակները տեսողական և կատարողական արվեստների ոլորտում (REG) ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. նվազագույնը՝ 50*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 1.5 Առավել տեղեկացված, հզոր կարողություններով և տնտեսությանը մասնակցելու հմտություններով օժտված շահառու կանանց թիվը (REG) ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. 1,850*** ***Աղբյուր. ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ*** 1.6 Նոր կամ ավելի լավ աշխատանք ստացող կանանց թիվը (IED_ՀԱՑ_2) (REG) ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. 680*** ***Աղբյուր. SCO AR, ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ (օրինակ՝ ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ)*** 1.7 Աջակցություն ստացող արժեշղթաներում միջսահմանային շուկայական կապերի թիվը (REG) ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. 5*** ***Աղբյուր. իրականացման վերաբերյալ զեկույց. գործընկեր*** 1.8 Աղետների ռիսկերի կառավարման, կլիմայական փոփոխությունների հարմարվողականության և լեռնային շրջանների կայուն զարգացման վերաբերյալ գիտելիքների փոխանակման և բազմակողմ երկխոսությունների թիվը (REG) ***Ելակետ. 1*** ***Թիրախ. 5*** ***Աղբյուր. Կայուն Կովկասի տարեկան զեկույցներ***	երբ բախվում են հանրային առողջության լայնամասշտաբ խնդիրների) և հետաձգում են իրավասությունների պատվիրակումը: ● Հակամարտությունների վերաբերյալ քննարկումներին և կանանց ու ազգային փոքրամասնություններին առնչվող երկխոսություններին վերջիններիս մասնակցության համար դեռևս սահմանափակ տարածք է հատկացվում: ● Քաղաքականացումն ու անվտանգության գերակա խնդիրները խոչընդոտում են վստահության ամրապնդմանն ուղղված գործողությունները հակամարտությունների ընթացքում: ՔՀԿ-ներն անտեսվում են կամ նրանց դիրքորոշումները չեն դիտարկվում: ● Գենդերային հավասարության, կանանց հզորացման և մասնակցության թեմաները մնում են սոսկ քննարկումների մակարդակում: ● ՈՈՉԱ խմբերը շարունակում են մնալ մարգինալացված և անտեսված: ● Տարածաշրջանային մշակութային փոխանակման ծրագրերի իրագործումը դժվարանում է՝ աշխարհաքաղաքական բարդ իրավիճակի պատճառով: ● Քաղաքացիներին և ՔՀԿ-ներին ազգային քաղաքական խոսույթին (դիսկուրսին) և որոշումների կայացմանը մասնակցելու համար սահմանափակ տարածք է տրամադրվում:	1.4 Ազգային մակարդակով ընդունված առողջ քաղաքականությունների և/կամ կիրառելի օրենքների թիվն՝ ուղղված գենդերային հավասարության խթանմանն ու կանանց հզորացմանը: (REG) ***Ելակետ. 0*** ***Թիրախ. նվազագույնը՝ 6*** ***Աղբյուր. կառավարությունների՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիայի հաշվետվություններ, ՄԱԿ Կանանց հրապարակումներն ու զեկույցները*** 1.5 Գյուղմթերքի ներմարզային արտահանման ծավալների ու տոկոսային փոփոխությունը (REG) ***Ելակետ. 144,7 մլն ԱՄՆ դոլար (2019)*** ***Թիրախ. 160 մլն ԱՄՆ դոլար*** ***Աղբյուր. MEPA***

(4) Միջամտությունների ուղղությունները
● Երեք երկրներում ձգտել **հզորացնել կանանց տնտեսական, սոցիալական և քաղաքացիական կյանքում**՝ ստեղծելով քաղաքական և օրենսդրական նպաստավոր միջավայր, զարգացնելով գենդերային հավասարության խնդիրներով զբաղվող ազգային կառույցների և տեղական գործընկերների կարողությունները և խրախուսելով մասնավոր հատվածին՝ ներգրավելու ինչպես կանանց, այնպես էլ տղամարդկանց: ● **Ամրապնդել ժողովրդավարությունն ու ժողովրդավարական արժեքները և մարդու իրավունքները**՝ խթանելով երեք երկրներում բազմակարծիք, նորարարական և մասնակցային մշակութային ոլորտը՝ միջմշակութային երկխոսության և փոխանակման ծրագրերի միջոցով: ● Ազգային և կրոնական փոքրամասնությունների **ինտեգրման և մասնակցության** միջոցով **նպաստել համահասարակական մոտեցման զարգացմանը** և ամրապնդել կառավարության և ՔՀԿ-ների միջև համապատասխան խորհրդատվական մեխանիզմները: ● **Խթանել վստահության ամրապնդմանն ուղղված գործողությունները** հակամարտությունների գոտիներում (ABK/SO): Շարունակել քաղաքական երկխոսությունը կառավարության/գործող իշխանությունների հետ (միևնույն ժամանակ խորհրդակցելով ՔՀԿ-ների ներկայացուցիչների հետ)՝ որդեգրելու հակամարտությունների վերափոխման գործնական (պրագմատիկ) և հետևողական քաղաքականություններ: ● Խթանել **արտադրական գործոնների** (ապրանքներն ու մարդիկ ներառյալ), ինչպես նաև գաղափարների և տեղեկատվության **տարածաշրջանային հոսքը**՝ հիմնականում աջակցելով քաղաքացիական կենսունակ տարածքի և բազմազան մեդիա դաշտին. կենտրոնանալ այն **հասարակական տարրերի** վրա, որոնք առավել խոստումնալից են խաղաղ, ներառական և դիմակայուն հասարակություններ ստեղծելու հարցում: ● Աջակցել այն **կազմակերպական գործընկերություններին, որոնք ունեն տարածաշրջանային հասանելիություն**՝ ցանցերի, հարթակների, կոնսորցիումների և այլ կազմակերպությունների միջոցով:
(5) Ռեսուրսներ, գործընկերություններ (շվեյցարական ծրագիր)
Միջամտությունների համար հասանելի միջոցները կազմում են 9.8 միլիոն ֆրանկ:[2] Գործընկերություններ Ազգային կառավարական հիմնական հաստատություններ. Արդարադատության նախարարություն (Հայաստան, Վրաստան), Օկուպացված տարածքներից հարկադիր վերաբնակների, աշխատանքի, առողջապահության և սոցիալական պաշտպանության հարցերի նախարարություն (Վրաստան), Ընտանիքի, կանանց և երեխաների հարցերի պետական կոմիտե (Ադրբեջան), Հաշտեցման և իրավահավասարության հարցերով պետական նախարարություն (Վրաստան), Արտաքին գործերի նախարարություն (Վրաստան): Տեղական իշխանություններ՝ քաղաքապետարաններ, քաղաքապետարանների միավորումներ: Այլ հասարակական կառույցներ՝ Ստեղծագործ Վրաստան ՀԻԻԱ (Վրաստան) Շահագրգիռ կողմեր Աբխազիայում Ծրագրերն իրականացնող հիմնական միջազգային գործընկերներ՝ ՄԱԿ-ի գործակալություններ Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ՝ կանանց ռեսուրս-կենտրոններ, Գործողություն սովի դեմ, տեղական և տարածաշրջանային հասարակական կազմակերպություններ Մասնավոր հատված՝ գործարար միավորումներ (ասոցիացիաներ)

2 Ենթակա է փոփոխման՝ կախված Խորհրդարանի որոշումներից:

<table>
<tr><td colspan="3">Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքը 2. Ժողովրդավարության և հանրային ինստիտուտների ամրապնդում
Նպաստելով 2021-2024 թվականների ՄՀ ռազմավարության ենթանպատակների իրագործմանը.
ԵՆ 8. Ձևավորել վստահություն, կանխել հակամարտությունները և ձևավորել հարգանք խաղաղության ու միջազգային իրավունքի նկատմամբ
ԵՆ 9. Ամրապնդել և խթանել մարդու իրավունքները և գենդերային հավասարությունը
ԵՆ 10. Խթանել արդյունավետ կառավարումը և օրենքի գերակայությունը, ինչպես նաև ամրապնդել քաղաքացիական հասարակության կարողությունները</td></tr>
<tr><td colspan="3">Փոփոխության տեսություն. Եթե ազգային և տեղական մակարդակներում պետական հաստատությունները ներառական և հաշվետու լինեն բոլոր իրավատերերին, և եթե նրանք ենթարկվեն օրենքի գերակայությանը, ԱՊԱ հանրային ռեսուրսների օգտագործումն ու բաշխումը կլինի թափանցիկ և արդյունավետ, և մարդիկ կօգտվեն ակտիվ քաղաքացիական գործելակերպի (պրակտիկա), տնտեսական գործունեության և միջսահմանային նախաձեռնությունների համար ստեղծված նպաստավոր միջավայրերից, ՈՐՈՎՀԵՏԵՎ կզարգանան գործադիր և օրենսդիր մարմինների կարողությունները, և ՈՐՈՎՀԵՏԵՎ բարեփոխումները աջակցություն կստանան և կիրականանան:</td></tr>
<tr><td>(1) Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքները</td><td>(2) Շվեյցարական ծրագրի ներդրումը</td><td>(3) Բազմակողմ զարգացման վերջնարդյունքները</td></tr>
<tr><td>Վերջնարդյունքների փաստագրում. Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում ազգային և տեղական մակարդակներում պետական հաստատությունները առավել արդյունավետ են, ներառական և հաշվետու՝ բոլոր քաղաքացիների և իրավատերերի առաջ, և այս ինստիտուտները առաջնորդվում են օրենքի գերակայությամբ:

Ցուցանիշներ
2.1 Աջակցություն ստացող տեղական իշխանությունների թիվը, որոնք օգտվել են բյուջեի ավելացված միջոցներից: (GOV_ARI2) (Հայաստան, Վրաստան)
Ելակետ Հայաստան. 34
Թիրախ Հայաստան. 52
Աղբյուր. քաղաքապետարանի բյուջե/քաղաքային կառավարման տեղեկատվական համակարգ (ՔԿՏՀ)

Ելակետ Վրաստան. 0
Թիրախ Վրաստան. 23
Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ

2.2 Աջակցություն ստացող այն ենթազգային կառավարությունները, որոնք գոհ են կառավարության այլ ստորաբաժանումներիմիջևառկաերկխոսության</td><td>Քաղաքական երկխոսության և կառավարման, ապակենտրոնացման և օրենքի գերակայության, ինչպես նաև ընտրված ոլորտներում կարողությունների զարգացման միջոցով որոշումների կայացումը և հանրային ֆինանսների կառավարումը դառնում են ավելի թափանցիկ, ներառական և արդյունավետ:
Ենթադրություններ.
• Կառավարությունները բաց են արտաքին դերակատարների հետ համագործակցության համար:
• Քաղաքացիները իրազեկ են իրենց իրավունքների մասին և հազվադեպ են խնդիրներ ունենում դրանց իրացման ժամանակ:
• Կառավարությունները խրախուսում և ողջունում են ակտիվ քաղաքացիական գործելակերպը (պրակտիկա):
• Իշխանությունները հավատարիմ են շարունակվող բարեփոխումների գործընթացներին:</td><td>Վերջնարդյունքների փաստագրում. Կանայք և տղամարդիկ Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում օգտվում են հանրային հատվածների ներառականությունից, հաշվետվողականությունից և արդյունավետությունից, ինչպես նաև այն միջավայրերից, որոնք նպաստում են ակտիվ քաղաքացիական գործելակերպի (պրակտիկա), տնտեսական գործունեության և/կամ միջսահմանային նախաձեռնություններին:

Ազգային ռազմավարություն
Հայաստան. Կառավարության ծրագիր (2019), Տարածաշրջանային զարգացման 2016-2025 թվականների հայկական ռազմավարություն:

Ադրբեջան. Ադրբեջան 2030 սոցիալ-տնտեսական զարգացման ազգային առաջնահերթություններ, պետական պարտքի կառավարման միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ռազմավարություն, քաղաքացիական ծառայության զարգացման 2019–2025 թվականների ռազմավարություն:

Վրաստան. ապակենտրոնացման ռազմավարություն</td></tr>
</table>

մակարդակից և արձագանքման ունակությունից: (GOV_TRI3) (Հայաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 90%*** ***Թիրախ Հայաստան. 97%*** ***Աղբյուր. քաղաքապետարանի կողմից իրականացված հետազոտություն (իրականացված ծրագրի շրջանակում)*** 2.3 Մարդկանց թիվը, որոնք մասնակցում և ազդեցություն են ունենում իրենց բնակավայրերում հանրային ծառայությունների մատուցման, որոշումների կայացման և բյուջեների կազմման գործընթացների վրա: (GOV_ARI_1) (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. Երևանից դուրս բնակվող 396,600 (16.2%) բնակիչ*** ***Թիրախ Հայաստան. Երևանից դուրս բնակվող 650,000 (26.5%) բնակիչ*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 500,000*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 2.4 Կին շահառուների թիվը, որոնք իրենց ներդրումն են ունեցել տեղական մակարդակում պլանավորման և բյուջետավորման/Գենդերային զգայուն բյուջեի (ԳԶԲ) քննարկումներին: (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 0*** ***Թիրախ Հայաստան. 100*** ***Աղբյուր. ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 100*** ***Աղբյուր. ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ*** 2.5 Գենդերային փոխակերպման քաղաքականության և օրենսդրական բարեփոխումների թիվը (GEN_TRI_1) (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 0***	Ռիսկեր. ● Հանրային հաստատությունները առավել կենտրոնացված են դառնում՝ սահմանափակելով քաղաքացիների և ՔՀԿ-ների հետ փոխգործակցությունն ու փոխանակման ծրագրերը: ● Քաղաքացիներին ու ՔՀԿ-ներին տարհամոզում են իրենց իրավունքներն իրացնելուց և պաշտպանելուց: ● Կասեցվում են տարածաշրջանային/ապակենտրոնացման բարեփոխումները: ● Կանանց տնտեսական և քաղաքական հզորացումը կառավարությունների օրակարգում առաջնային չէ: ● Բարդ աշխարհաքաղաքական իրավիճակի պատճառով տարածաշրջանային փոխանակման ծրագրերն անիրագործելի են: ● Ժողովրդավարության հետընթացը շարունակվում է, ինչը բացասաբար է անդրադառնում տեղական ժողովրդավարական կառավարման, մասնակցության և հաշվետվողականության վրա:	2020–2025, բարձր լեռնային բնակավայրերի զարգացման ռազմավարություն 2019–2023, գենդերային հավասարության հայեցակարգ, մարդու իրավունքների պաշտպանության ռազմավարություն 2021–2030, Աշխատանքի և զբաղվածության քաղաքականության ազգային ռազմավարություն 2019–2023: Ցուցանիշներ. 2.1 Արձագանքող, ներառական, մասնակցային և ներկայացուցչական որոշումներ կայացնող քաղաքապետարանների թիվը և համամասնությունը (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 34*** ***Թիրախ Հայաստան. 52*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 23*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 2.2 Որդեգրված քաղաքականությունների և բարեփոխումների թիվը, մասնավորապես՝ ֆինանսական քաղաքականության բարեփոխումների ոլորտում, որոնք ազդում են ՏԻՄ բյուջետային միջոցների փոփոխությունների վրա: (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 2 (Ֆինանսական համահարթեցման մասին օրենք, ապակենտրոնացման ճանապարհային քարտեզ)*** ***Թիրախ Հայաստան. 4 (Ֆինանսական համահարթեցման մասին նոր օրենք, ապակենտրոնացման մասին օրենք)***

Թիրախ Հայաստան. 2 ***Աղբյուր. ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ, Խորհրդարանի որոշում(ներ)*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 2*** ***Աղբյուր. ՄԱԿ Կանանց տարեկան զեկույցներ*** 2.6 Կանոնակարգող և ինստիտուցիոնալ դաշտի բարելավմանն ուղղված միջոցառումներ (SECO SI 1) (Ադրբեջան) ***Ելակետ Ադրբեջան. 0*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 3*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 2.7 Ֆինանսական կայունության բարելավմանը և շուկայի զարգացմանն ուղղված միջոցառումներ (SECO SI 1) (Ադրբեջան) ***Ելակետ Ադրբեջան. 0*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 2*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 2.8 Խորհրդատվական մեխանիզմների թիվը, որոնք մեծացնում են խաղաղապահ կազմակերպությունների և մարդու իրավունքների պաշտպանների մասնակցությունը քաղաքականության մշակմանը՝ ազգային և տեղական մակարդակներում: (Վրաստան) ***Ելակետ. 1*** ***Թիրախ. 3*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ***		***Աղբյուր. կառավարություն/խորհրդարան որոշումներ*** ***Ելակետ Ադրբեջան. 0*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 3*** ***Աղբյուր. նախագահի վարչակազմ*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 3*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 2.3 Տեղական մակարդակում պետություն-քաղաքացի համագործակցության տեսակներն ու թիվը (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 1 (ՏԻՄ օրենք)*** ***Թիրախ Հայաստան. 2*** ***Աղբյուր. խորհրդարանի որոշում*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 2*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերոջ զեկույցներ*** 2.4 Տեղական մակարդակում տնտեսական զարգացմանն առնչվող միջոցառումներից օգտվող անձանց թիվը (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 396,600 (բնակչության 16.2%-ը)*** ***Թիրախ Հայաստան. 650,000 (բնակչության 26.5%-ը)*** ***Աղբյուր. գործընկերոջ զեկույց*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 500,000*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** 2.5 Բաց բյուջետավորման վարկանիշային ցուցանիշ (Ադրբեջան, Վրաստան) ***Ելակետ Ադրբեջան. 35*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 40*** ***Աղբյուր. միջազգային բյուջետային գործընկերություն***

		Ելակետ Վրաստան. 5 ***Թիրախ Վրաստան. 4*** ***Աղբյուր. միջազգային բյուջետային գործընկերություն*** 2.6 Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի՝ կոռուպցիայի վերաբերյալ ընկալման համաթիվը (ինդեքս) (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 49*** ***Թիրախ Հայաստան. 54*** ***Աղբյուր. Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ*** ***Ելակետ Ադրբեջան. 30*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 32*** ***Աղբյուր. ԹԻ կոռուպցիայի վերաբերյալ ընկալումներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 56*** ***Թիրախ Վրաստան. 58*** ***Աղբյուր. ԹԻ կոռուպցիայի վերաբերյալ ընկալումներ*** 2.7 Պետական ծախսերի և ֆինանսական հաշվետվողականության (ՊԾՖՀ) գնահատման արդյունքները (Ադրբեջան) ***Ելակետ Ադրբեջան. ենթակա է փոփոխման՝ կախված նախնական մինի-ՊԾՖՀ-ից՝ ծրագրի մեկնարկին:*** ***Թիրախ Ադրբեջան. ենթակա է փոփոխման՝ կախված նախնական մինի-ՊԾՖՀ-ից՝ ծրագրի մեկնարկին:*** ***Աղբյուր. Համաշխարհային բանկ*** 2.8 Կառավարության համապատասխան ռազմավարություններն ուղղված են քաղաքացիական հասարակության հետ խորհրդակցությունների արդյունքում մշակված վստահության և երկխոսության ձևավորմանը:

		(Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 2*** ***Թիրախ Հայաստան. 3*** ***Աղբյուր. Կառավարության զեկույցներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 2*** ***Թիրախ Վրաստան. 5*** ***Աղբյուր. կառավարության զեկույցներ***

(4) Միջամտությունների ուղղությունները

- **Հանրային ֆինանսների կառավարումը (ՀՖԿ)** դարձնել ավելի արդյունավետ, կանխատեսելի և կայուն՝ միաժամանակ բարձրացնելով բյուջետային գործընթացի թափանցիկությունն ու հաշվետվողականությունը, ամրապնդելով **պարտքի կառավարումը** և կայունացնելով **ֆինանսական ոլորտը**:
- Նպաստել **տեղական ժողովրդավարական կառավարմանը**, մասնակցությանը և հաշվետվողականությանը՝ աջակցելով տեղական խորհուրդներին և խրախուսելով ակտիվ քաղաքացիական գործելակերպ (պրակտիկա) (այդ թվում՝ կանանց համար):
- Տեղական քաղաքական, վարչական և տնտեսական զարգացման նպատակով հասնել **պետական և տարածաշրջանային բարեփոխումների/ապակենտրոնացման**:
- Խրախուսել մասնակցային **ժողովրդավարությունը, մարդու իրավունքների պաշտպանության վրա հիմնված մոտեցումները և օրենքի գերակայության** վերաբերյալ բարեփոխումները՝ կոռուպցիան կանխարգելելու նպատակով:
- **Ամրապնդել ժողովրդավարական գործընթացները** և **հակամարտությունների ոչ բռնի եղանակով լուծման** մեխանիզմները:

Գենդեր. ներառական հաստատություններ. ա) գենդերային գործողությունների պլաններ, որոնք ներառված են աջակցություն ստացող բոլոր նոր ծրագրերում, բ) աջակցել գենդերային պլանավորմանն ու բյուջետավորմանը՝ կանանց և տղամարդկանց կարիքները/իրավունքներն ինտեգրող քաղաքականություն/ռազմավարություն ձևավորելու նպատակով, գ) զարգացնել աջակցություն ստացող հաստատությունների այն կարողությունները, որոնք առնչվում են գենդերային հավասարությանը: Թեև Գենդերային համախմբված ակնարկային ցուցանիշները (ՀԱՑ-երը) ներառված են ՇՊԱ1-ում և 2-ում, գենդերը՝ որպես միջամտության ուղղություն, վերաբերում է բոլոր ՇՊԱ-ներին:

(5) Ռեսուրսներ, գործընկերություններ (շվեյցարական ծրագիր)

Միջամտությունների համար հասանելի միջոցները կազմում են 20.3 միլիոն ֆրանկ:[3]
<u>Գործընկերություններ</u>
Հիմնական ազգային կառավարական հաստատություններ. Տարածաշրջանային կառավարման և զարգացման նախարարություն (Հայաստան), Արդարադատության նախարարություն (Հայաստան, Վրաստան), Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառուցվածքների նախարարություն (Վրաստան), Օկուպացված տարածքներից հարկադիր վերաբնակների, աշխատանքի, առողջապահության և սոցիալական պաշտպանության հարցերի նախարարություն (Վրաստան), Հաշտեցման և իրավահավասարության հարցերով պետական նախարարություն (Վրաստան), Խաղաղության հիմնադրամ (Վրաստան), Էկոնոմիկայի նախարարություն (Ադրբեջան), Ֆինանսների նախարարություն (Ադրբեջան), Գյուղատնտեսության նախարարություն (Ադրբեջան), Կենտրոնական բանկ (Ադրբեջան), Հաշվիչ պալատ (Ադրբեջան):
Տեղական իշխանություններ. քաղաքապետարաններ, քաղաքապետարանների միավորումներ:
Ծրագրերն իրականացնող հիմնական միջազգային գործընկերներ. ՀԲ, ՄՖԿ, ՄԱԿ-ի գործակալություններ, Եվրոպայի խորհուրդ, ԵԱՀԿ, ԳՄՀԸ:
Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ. կանանց ռեսուրս-կենտրոններ, տեղական և տարածաշրջանային հասարակական կազմակերպություններ:
Մասնավոր հատված. գործարար միավորումներ:

3 Ենթակա է փոփոխման՝ կախված Խորհրդարանի որոշումներից:

Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքը 3. Տնտեսական զարգացման բարելավում և արժանապատիվ աշխատատեղերի ստեղծում
Նպաստելով 2021-2024 թվականների ՄՀ ռազմավարության ենթանպատակների իրագործմանը
ԵՆ 1. Ամրապնդել շուկա մուտք գործելու շրջանակային համաձայնագրի պայմանները և ստեղծել տնտեսական հնարավորություններ
ԵՆ 2. Խթանել մասնավոր հատվածի նորարարական նախաձեռնությունները՝ նպաստելով արժանապատիվ աշխատատեղերի ստեղծմանը

Փոփոխության տեսություն. Եթե բարելավվեն տնտեսական պայմանները, և մեծանա մասնավոր բիզնեսի մրցունակությունը, և եթե երեք երկրներում ՓՄՁ-ներն ու գյուղարտադրողներն ավելի շատ եկամուտ և աշխատատեղեր ստեղծեն, ԱՊԱ տարածաշրջանում կնկատվի արտադրողականության և առևտրաշրջանառության աճ, ինչպես նաև կկրճատվի գյուղական բնակավայրերի աղքատությունն ու արտագաղթը, ՈՐՈՎՀԵՏԵՎ կիրականացվեն բարեփոխումներ, և MSD մոտեցումը կզարգանա, և ՈՐՈՎՀԵՏԵՎ կբարելավվի ֆինանսական ոլորտը, հմուտ աշխատուժը (ներառյալ կանայք և խոցելի խմբերը) ավելի հասանելի կդառնա:

(1) Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքները	**(2) Շվեյցարական ծրագրի ներդրումը**	**(3) Բազմակողմ զարգացման վերջնաարդյունքները**
Վերջնարդյունքների փաստագրում. Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում ՓՄՁ-ները և գյուղարտադրողները գեներացնում են եկամուտ, ստեղծում են աշխատատեղեր և գործունեություն են ծավալում բարենպաստ գործարար միջավայրում՝ օգտվելով հմուտ աշխատուժից, բազմազանեցված (դիվերսիֆիկացված) շուկաներից և ծառայություններից, այդ թվում՝ ֆինանսական հասանելիությունից: <u>Ցուցանիշներ.</u> 3.1 Մասնագիտական կրթության և ուսուցման (ՄԿՈՒ) համակարգում կատարված այն ներդրումների թիվը, որոնք ավելի ներառական են կամ առավել համապատասխան աշխատաշուկայի պահանջներին: (IED_TRI_3) (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 0*** ***Թիրախ Հայաստան. 2*** ***Աղբյուր. ծրագրի վերաբերյալ զեկույցներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 3*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ***	Տնտեսական բարեփոխումների, արժեշղթաների և հմտությունների զարգացմամբ կմեծանա մասնավոր բիզնեսի մրցունակությունը և կխթանվեն տեղական տնտեսական զարգացման հեռանկարները: <u>Ենթադրություններ.</u> ● Կառավարությունները բաց են համագործակցելու արտաքին դերակատարների հետ: ● Համապատասխան բարեփոխումներն ընդունվում և իրականացվում են իշխանությունների կողմից: ● Իշխանությունները հավատարիմ են գյուղական վայրերում մասնավոր հատվածի զարգացմանը նպաստող գործարար միջավայրի զարգացմանը: ● Տեղական տնտեսական զարգացման ոլորտում քաղաքացիական մասնակցության բարձրացումը՝ զուգորդված ՏԻՄ-երի կարողությունների և թափանցիկության մեծացման հետ, բարելավում է գործարար և ներդրումային միջավայրը գյուղական վայրերում:	**Վերջնարդյունքների փաստագրում. Տարածաշրջանում, մասնավորապես՝ գյուղական շրջաններում, արտադրողականության, առևտրաշրջանառության և զբաղվածության աճ, ինչը նպաստում է գյուղական աղքատության և արտագաղթի նվազեցմանը:** <u>Ազգային ռազմավարություն</u> Հայաստան. Կառավարության ծրագիր (2019), ՓՄՁ զարգացման ռազմավարություն 2020-2024, Գյուղատնտեսության ոլորտում տնտեսական զարգացման ռազմավարությունը և հիմնական ուղղությունները 2020-2030 Ադրբեջան. Ադրբեջան 2030 սոցիալ-տնտեսական զարգացման ազգային առաջնահերթություններ, Զբաղվածության ռազմավարություն 2019–2030, Երիտասարդության զարգացման ռազմավարություն 2015–2025, Մարզերի սոցիալ-տնտեսական զարգացման պետական ծրագիր: Վրաստան. ՓՄՁ զարգացման ռազմավարություն 2021-2025, ՄԿՈՒ ռազմավարություն 2013-2020, Գյուղատնտեսության և գյուղական շրջանների զարգացման ռազմավարություն 2021-2027 Քաղաքացիական

3.2 Նոր կամ բարելավված աշխատանք ունեցող ՄԿՈՒ դասընթացներին մասնակցողների թիվը (Հայաստան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 0** **Թիրախ Հայաստան. 150** **Աղբյուր. ծրագրի վերաբերյալ զեկույցներ** **Ելակետ Վրաստան. 0** **Թիրախ Վրաստան. 1,000** **Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ (օրինակ՝ ԳՄՀԸ)** 3.3 Նոր կամ բարելավված աշխատանք ստացող անձանց թիվը (IED_ՀԱՑ_2) (Այս ՀԱՑ-ը կփոխանցվի նաև SECO SI 13-ին. ստեղծված կամ պահպանված կամ բարելավված աշխատատեղերի թիվը) (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 0** **Թիրախ Հայաստան. 800-ը գյուղատնտեսության ոլորտում** **Աղբյուր. ծրագրի վերաբերյալ զեկույցներ** **Ելակետ Ադրբեջան. 0** **Թիրախ Ադրբեջան. 500** **Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ** **Ելակետ Վրաստան. 0** **Թիրախ Վրաստան. 3,000** **Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ** 3.4 Պաշտոնական ֆինանսական արտադրանքներին և ծառայություններին (IED_ՀԱՑ_3) հասանելիություն ունեցող ու դրանցից օգտվող մարդանց թիվը (Այս ՀԱՑ-ը կփոխանցվի նաև SECO SI 12 SECO-ին. կապիտալին հասանելիություն ունեցող ընկերությունների կամ արտադրողների թիվը)	• Մասնավոր հատվածի ակտիվ ներգրավվածությունը ՄԿՈՒ-ում մեծացնում է վերջինիս համապատասխանությունը շուկայի կարիքներին, ինչը կմեծացնի վերապատրաստվողների զբաղվածության աստիճանը: • Քովիդի հետ կապված ճգնաժամից հետո պետությունների տնտեսությունններն արագորեն վերականգնվում են: <u>Ռիսկեր.</u> • Համաշխարհային ճգնաժամերը (համավարակ, զինված հակամարտություններ, տնտեսական անկում, ազգային արժույթների արժեզրկում և այլն) նվազեցնում են տնտեսական զարգացման և ներդրումների հնարավորությունները: • Տնտեսական զարգացման դանդաղեցումը մեծացնում է գյուղական աղքատությունն ու արտագաղթը: • Մշտական մենաշնորհները, կոռուպցիան և քաղաքական լարվածությունը խոչընդոտում են մասնավոր հատվածի զարգացմանն ու գյուղական վայրերում իրականացվող ներդրումներին: • Աճում է աշխատանքային միգրացիան:	հավասարության և ինտեգրման ազգային ռազմավարություն 2015-2020, Միգրացիայի ռազմավարություն 2021-2030, Սոցիալ-տնտեսական զարգացման ռազմավարություն 2021-2030, Ապակենտրոնացման ռազմավարություն 2020-2025, Բարձր լեռնային բնակավայրերի զարգացման ռազմավարություն 2019-2023: <u>Ցուցանիշներ.</u> 3.1 Գործարարության գործակից (Doing Business Index) (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 74.5** **Թիրախ Հայաստան. 76** **Աղբյուր. ՀԲ** **Ելակետ Ադրբեջան. 76.7** **Թիրախ Ադրբեջան. 78** **Աղբյուր. ՀԲ DB** **Ելակետ Վրաստան. 83.7** **Թիրախ Վրաստան. 84** **Աղբյուր. ՀԲ DB** 3.2 Գյուղական բնակավայրերում աղքատության տոկոսը (Հայաստան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 33%** **Թիրախ Հայաստան. 30%** **Աղբյուր. ՀՀ վիճակագրական կոմիտե** **Ելակետ Վրաստան. 23.7 (2019)** **Թիրախ Վրաստան. 22.0** **Աղբյուր. Վրաստանի վիճակագրական կոմիտե** 3.3 Ջինիի գործակից (Հայաստան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 0.29** **Թիրախ Հայաստան. 0.29** **Աղբյուր. ՀԲ**

(Ադրբեջան, Վրաստան) ***Ելակետ Ադրբեջան. 0*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 100*** ***Աղբյուր. ՄՖԿ*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 1,500 ՓՄՁ-ներ*** ***Աղբյուր. RSME Logframe*** 3.5 Գյուղատնտեսական արտադրանքից բարձր եկամուտներ ունեցող փոքր ֆերմերների թիվը (AFS_ՀԱՑ_1) (Հայաստան, Վրաստան, Ադրբեջան) ***Ելակետ Հայաստան. 0*** ***Թիրախ Հայաստան. 10,000*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ (օրինակ՝ ՄԱԿ Կանայք)*** ***Ելակետ Ադրբեջան. 0*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 5,000*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ (օրինակ՝ ՄԱԿ Կանայք)*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 20,000*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ (օրինակ՝ ՄԱԿ Կանայք)*** 3.6 Միջամտությունների արդյունքում հետ վերադարձած միգրանտների և բռնի տեղահանվածների թիվը, որոնք բարելավում են իրենց կենսակերպն ու աշխատունակությունը: (MIG_ՀԱՑ_2) (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 0*** ***Թիրախ Հայաստան. 2,000*** ***Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ*** ***Ելակետ Վրաստան. 160 (2020)*** ***Թիրախ Վրաստան. 2,000*** ***Աղբյուր. ՄՄԿ***		***Ելակետ Վրաստան. 0.37 (2019)*** ***Թիրախ Վրաստան. 0.36*** ***Աղբյուր. Վրաստանի վիճակագրական կոմիտե*** 3.4 Գյուղական բնակավայրերի սեզոնային և մշտական աշխատանքային միգրանտների թիվը (երկրի սահմաններից դուրս) (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 45,000*** ***Թիրախ Հայաստան. 45,000*** ***Աղբյուր. ՄՄԿ և ՀՀ վիճակագրական կոմիտե*** ***Ելակետ Վրաստան. 3,000*** ***Թիրախ Վրաստան. 2,000*** ***Աղբյուր. ՄՄԿ*** 3.5 Գյուղատնտեսական արտադրանքի արտահանման ծավալների և տոկոսների փոփոխությունը (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 150 միլիոն ԱՄՆ դոլար (2020)*** ***Թիրախ Հայաստան. 200 միլիոն ԱՄՆ դոլար*** ***Աղբյուր. ՀՀ վիճակագրական կոմիտե*** ***Ելակետ Վրաստան. 891 միլիոն ԱՄՆ դոլար (2019)*** ***Թիրախ Վրաստան. 900 միլիոն ԱՄՆ դոլար*** ***Աղբյուր. MEPA***

(4) Միջամտությունների ուղղությունները
• Բարելավել անասնաբուծության վրա հիմնված գյուղատնտեսությունը՝ **զարգացնելով լրացուցիչ արժեշղթաներ** (օրինակ՝ գյուղական զբոսաշրջությունը), արտադրության հիմնական ներդրանքն ու արտադրանքը (օրինակ՝ կեր, միս, կաշի և բուրդ) և ապահովելով մասնագիտական կրթություն և վերապատրաստում գյուղատնտեսության ոլորտում (այսինքն՝ դուալ կրթություն): • Խթանել **հնարավորություններով պայմանավորված միջսահմանային առևտուրը** և տեղեկատվության փոխանակումը տարածաշրջանում: • Զարգացնել երկրի կարիքներին համահունչ **մակրոտնտեսական պլանավորման** (ներառյալ ֆինանսական քաղաքականության և ռիսկերի վերլուծությունը) և հանրային ներդրումների կառավարման **կարողությունները** ռազմավարական տեսանկյունից: • Տեղական արտադրողներին և գյուղական ՓՄՁ-ներին տրամադրել **ֆինանսների ավելի մեծ հասանելիություն** (օրինակ՝ բանկային վարկեր)՝ բարելավելով նրանց ֆինանսական գրագիտությունն ու կառավարման կարողությունները, միևնույն ժամանակ ընդլայնելով նրանց հասանելիությունը շուկաներ և նվազեցնելով նրանց գործառնական ծախսերը՝ դրանով իսկ բարելավելով ներդրումային և բիզնես միջավայրը: • **Փակել ձեռքբերովի հմտությունների և աշխատաշուկայի կարիքների միջև առկա բացը**՝ ՄԿՈՒ համակարգում մասնավոր հատվածի դերի ամրապնդմամբ (օրինակ՝ ուսումնական ծրագրերի մշակում, չափորոշիչների սահմանում, վերապատրաստում և ուսանողական քննությունների անցկացում), ինչպես նաև ՄԿՈՒ-ում պետական-մասնավոր հատվածները համակարգող մարմինների և մեխանիզմների գործունեության ամրապնդմամբ: • **Ամրապնդել ՏԻՄ-երի կարողությունները**՝ տեղական տնտեսական զարգացման համար հնարավորություններ ստեղծելու նպատակով՝ միաժամանակ խթանելով գյուղական բնակչության (մասնավորապես՝ կանանց) մասնակցությունը ՏԻՄ-երի որոշումների կայացմանը և աջակցելով հանրային ծառայությունների արդյունավետության ու թափանցիկության բարձրացմանը թվայնացման միջոցով: • Արտագաղթի տեմպերը նվազեցնելու նպատակով **ստեղծել զբաղվածության** և եկամուտների գեներացման **նոր հնարավորություններ**:
(5) Ռեսուրսներ, գործընկերություններ (շվեյցարական ծրագիր)
Միջամտությունների համար հասանելի միջոցները կազմում են 35.12 միլիոն ֆրանկ:[4] <u>Գործընկերություններ</u> Հիմնական ազգային կառավարական հաստատություններ. Տարածաշրջանային կառավարման և զարգացման նախարարություն (Հայաստան), Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառուցվածքների նախարարություն (Վրաստան), Էկոնոմիկայի նախարարություն (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան), Ֆինանսների նախարարություն (Ադրբեջան), Գյուղատնտեսության նախարարություն (Հայաստան, Ադրբեջան), Շրջակա միջավայրի և գյուղատնտեսության նախարարություն (Վրաստան), Կենտրոնական բանկ (Ադրբեջան, Վրաստան): Տեղական իշխանություններ. քաղաքապետարաններ, քաղաքապետարանների միավորումներ: Այլ հասարակական կառույցներ. Սննդամթերքի անվտանգության տեսչական մարմին (Հայաստան), Սննդամթերքի ազգային գործակալություն (Վրաստան), Ձեռնարկություն Վրաստան (Վրաստան): Ծրագրերն իրականացնող հիմնական միջազգային գործընկերներ. ՀԲ, ՄՖԿ, ՄԱԿ-ի գործակալություններ, ԳՄՀԸ, ԵՆԲ, Բնության համաշխարհային հիմնադրամ (WWF), Mercycorps, Swisscontact, Գերմանիայի զարգացման բանկ (KfW): Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ. տեղական և տարածաշրջանային հասարակական կազմակերպություններ: Մասնավոր հատված. գործարար միավորումներ, ՓՄՁ-ներ:

4 Ենթակա է փոփոխման՝ կախված Խորհրդարանի որոշումներից:

Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքը 4. Կլիմայի նկատմամբ դիմակայունության ամրապնդում և ռեսուրսների կայուն կառավարում՝		
Նպաստելով 2021-2024 ՄՀ ռազմավարության ենթանպատակների իրագործմանը. ԵՆ 3. Անդրադարձ կատարել կլիմայի փոփոխությանը և դրա հետևանքներին ԵՆ 6. Կանխարգելել աղետները և ապահովել վերակառուցում ու վերականգնում		
Փոփոխության տեսություն. Եթե ազգային և տեղական կառավարություններն ուժեղացնեն իրենց ջանքերը՝ Հարավային Կովկասում կլիմայական շարժմանն ու ռեսուրսների կայուն կառավարմանն աջակցելու, և եթե բոլոր դերակատարները միանան այս գործընթացին՝ տարբեր հարթակներով ու միջոցներով օգտագործելով իրենց համապատասխան գիտելիքներն ու իրավասությունները, ԱՊԱ պետություններն ավելի կնպաստեն, որպեսզի մեծանա համաշխարհային արձագանքը կլիմայական փոփոխության սպառնալիքի նկատմամբ և բարձրանա դիմակայունությունը կլիմայական փոփոխությունների նկատմամբ: Կշահեն նաև մարդիկ, եթե բարձրանա կլիմայական փոփոխությունների հետևանքով առաջացած վտանգների նկատմամբ դիմակայունությունը, ՈՐՈՎՀԵՏԵՎ կընդլայնվեն կարողությունները, և կխթանվեն տարածաշրջանային քննարկումները:		
(1) Շվեյցարական պորտֆելի վերջնարդյունքները	**(2) Շվեյցարական ծրագրի ներդրումը**	**(3) Բազմակողմ զարգացման վերջնարդյունքները**
Վերջնարդյունքների փաստագրում. Ազգային և տեղական կառավարությունները, ՔՀԿ-ները, ակադեմիական և մասնավոր հատվածի դերակատարները Հայաստանում, Ադրբեջանում և Վրաստանում բարելավում են շրջակա միջավայրի հետ կապված արդյունքները կլիմայական շարժման և ռեսուրսների կայուն կառավարման միջոցով՝ միաժամանակ մասնակցելով և սովորելով տարածաշրջանային փոխանակումների ծրագրերից ու հարթակներից և նպաստելով համաշխարհային բնապահպանական քաղաքականությանն ու առաջնահերթություններին: Ցուցանիշներ. 4.1 Կլիմայական փոփոխության հիմնախնդիրների թեմաներով վերապատրաստված անձանց թիվը (CCE_ՀԱՑ_2) (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 0*** ***Թիրախ Հայաստան. 300*** ***Աղբյուր. Ճգնաժամային կառավարման ակադեմիա*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. 60*** ***Աղբյուր. ՄԱԶԾ տարեկան զեկույցներ***	Շվեյցարական ծրագիրն աջակցում է կլիմայի փոփոխության հետ կապված մարտահրավերներին դիմակայելու կարողությունների զարգացմանն ու գործարկմանը: Տեղական և տարածաշրջանային նախաձեռնություններին ցուցաբերած աջակցությամբ բարձրանում է բնապահպանական խնդիրների մասին իրազեկվածության մակարդակը և արտաքին բնական ցնցումների նկատմամբ դիմակայունությունը: Ենթադրություններ • Կառավարությունները բաց են համագործակցելու արտաքին դերակատարների հետ: • Համապատասխան բարեփոխումներն ընդունվում և իրականացվում են իշխանությունների կողմից: • Քաղաքացիները իրազեկված/տեղյակ են բնապահպանական խնդիրների մասին: Ռիսկեր. • Շրջակա միջավայրի հանդեպ հարգանքը պակասում է, և շրջակա միջավայրը պաշտպանող կառավարման մեխանիզմներ չկան:	**Վերջնարդյունքների փաստագրում. Հարավային Կովկասում բնակվող կանայք և տղամարդիկ օգուտ են քաղում կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացած վտանգների նկատմամբ կայունության բարձրացումից, մասնակցում են հարմարվողականության մարտահրավերների վերաբերյալ անցկացվող տարածաշրջանային գիտական համագործակցությանը և օգուտներ քաղում ապրուստի միջոցների ստեղծման բազմազանեցված հնարավորություններից:** Ազգային ռազմավարություն Հայաստան. Կառավարության ծրագիր (2019), Շրջակա միջավայրի պահպանության և բնական ռեսուրսների կառավարման ռազմավարություն (2018): Ադրբեջան. Ադրբեջան 2030 սոցիալ-տնտեսական զարգացման ազգային առաջնահերթություններ Վրաստան. Կլիմայի փոփոխության ռազմավարություն 2030 և դրա գործողությունների պլանը 2021–2023, Անտառի վերաբերյալ ազգային հայեցակարգ և անտառտնտեսության օրենսգիրք: Ցուցանիշներ. 4.1 Կլիմայի փոփոխության հարմարվողականությանը/բնական ռեսուրսների կառավար-

4.2 Թիրախային շահագրգիռ կողմերի թիվը, որոնք տեղյակ են և կարող են ավելի լավ կիրառել կլիմայական փոփոխությանն արձագանքման հետ կապված տեղեկատվությունն ու գործիքները: (CCE_TRI_2) (Հայաստան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 0** **Թիրախ Հայաստան. 45% (7 թիրախային համայնք/117,000 բնակչություն)** **Աղբյուր. "Կենդանի լանդշաֆտ" ծրագրի զեկույց** **Ելակետ Վրաստան. 0** **Թիրախ Վրաստան. 48% (1.7 միլիոն շահառու)** **Աղբյուր. ՄԱԶԾ տարեկան զեկույցներ** 4.3 Այն քաղաքային իշխանությունների և քաղաքացիների թիվը, որոնք ունեն և կիրառում են համապատասխան տեխնիկական և մարդկային կարողությունները՝ բնական ռեսուրսների ավելի լավ կառավարմանը մասնակցելու համար: (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 34** **Թիրախ Հայաստան. 52** **Աղբյուր. ՏԻՄ օրենք** **Ելակետ Ադրբեջան. 0** **Թիրախ Ադրբեջան. 10** **Աղբյուր. ծրագիրն իրականացնող գործընկերների զեկույցներ** **Ելակետ Վրաստան. 0** **Թիրախ Վրաստան. ենթակա է փոփոխման նոր անտառնտեսության ծրագրի մեկնարկին** **Աղբյուր. ԳՄՀԸ երկամյա զեկույցներ**	• Կառավարությունների բնապահպանական առաջնահերթությունները փոխվում են արտաքին ցնցումների պատճառով: • Միջազգային բնապահպանական համաձայնագրերն անտեսվում են:	մանն առնչվող հատուկ միջոցառումներով համայնքների թիվը և դրանց այն հատվածը, որ ներառված են զարգացման ծրագրերում և բյուջեներում, որոնցից օգտվում է # հոգի: (Հայաստան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 0** **Թիրախ Հայաստան. 15 քաղաքապետարան (28%)** **Աղբյուր. կառավարության զեկույց, ծրագրի վերաբերյալ զեկույց** **Ելակետ Վրաստան. 0** **Թիրախ Վրաստան. 10 քաղաքապետարան (15%)** **Աղբյուր. կառավարության զեկույցներ, ՄԱԶԾ տվյալներ** 4.2 Ռիսկի գոտում գտնվող բնակչության այն հատվածը, որն ունի տեղական պատրաստվածության վաղ ահազանգման համակարգեր: (DRR_TRI_4) (Վրաստան) **Ելակետ Վրաստան. 0** **Թիրախ Վրաստան. 48% (1.7 միլիոն շահառու)** **Աղբյուր. կառավարության զեկույցներ, ՄԱԶԾ տվյալներ** 4.3 Փարիզի օրակարգ ջերմոցային գազերի արտանետումների կրճատում (Վրաստան) **Ելակետ Վրաստան. 30,000 tCO_{2eq}** **Թիրախ Վրաստան. 35% կրճատում մինչև 2030 թվական** **Աղբյուր. the NDC** 4.4 Կենսաբազմազանության պահպանման ուղղությամբ կատարված հանրային ծախսերի տոկոսը (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան) **Ելակետ Հայաստան. 10 միլիոն ԱՄՆ դոլար** **Թիրախ Հայաստան. 12 միլիոն ԱՄՆ դոլար** **Աղբյուր. 2019–2021 թվականների պետական միջնաժամկետ ծախսերի շրջանակ**

4.4 Անտառից կախվածություն ունեցող ընտանիքների թիվը, որոնք օգտվում են անտառների կայուն կառավարման ծրագրերից: (Հայաստան, Վրաստան) ***Ելակետ Հայաստան. 0*** ***Թիրախ Հայաստան.*** ***7 համայնք (117,000 բնակչություն)*** ***Աղբյուր. ''Կենդանի լանդշաֆտ'' ծրագրի զեկույց*** ***Ելակետ Վրաստան. 0*** ***Թիրախ Վրաստան. ենթակա է փոփոխման՝ նոր անտառտնտեսության ծրագրի մեկնարկին*** ***Աղբյուր. ԳՄՀԸ երկամյա զեկույցներ*** 4.5 Ջերմոցային գազերի արտանետումների նվազում Mt CO_2-ում՝ SFM-ի գործելակերպի շնորհիվ (CCE_TRI_4) (Վրաստան) ***Ելակետ Վրաստան. 0*** tCO_{2eq} ***Թիրախ Վրաստան. 5.3 միլիոն*** tCO_{2eq} ***(մինչև 2028 թվական)*** ***Աղբյուր. ԳՄՀԸ երկամյա զեկույցներ***		***Ելակետ Ադրբեջան. 4.2 միլիոն ԱՄՆ դոլար*** ***Թիրախ Ադրբեջան. 10% (4.6 միլիոն ԱՄՆ դոլար)*** ***Աղբյուր. Ադրբեջանի պետական բյուջե*** ***Ելակետ Վրաստան. 16.8 միլիոն ԱՄՆ դոլարի ներդրում*** ***Թիրախ Վրաստան. 20 միլիոն ԱՄՆ դոլարի ներդրում*** ***Աղբյուր. կառավարության և ՄԱԶԾ-ի կողմից կենսաբազմազանության վերաբերյալ ծախսերի ամփոփում***

(4) Միջամտությունների ուղղությունները

- Ակտիվացնել գործողությունների միտված հետազոտությունները, քաղաքականության խորհրդատվական աշխատանքը և **կլիմայի փոփոխության** հետ կապված **համալսարանական ուսումնական ծրագրերի մշակումը**:
- **Կապեր ստեղծել կլիմայի փոփոխության և կենսաբազմազանության օրակարգերի և տնտեսական աճի** միջև քաղաքականությունների մշակման և տեղական ծրագրերի միջոցով:
- Բարձրացնել կլիմայի հետ կապված սպառնալիքների նկատմամբ **խոցելի մարդկանց**, համայնքների և տարածաշրջանների **դիմակայունությունն** այնպիսի միջոցառումների օգնությամբ, որոնք ներառում են բազմավտանգ, հիդրոօդերևութաբանական ռիսկերի մշտադիտարկման (մոնիտորինգ), մոդելավորման և կանխատեսման ազգային համակարգերի ստեղծում:
- **Աջակցել** տարածաշրջանի **գիտնականներին և ՔՀԿ-ներին** ապացուցահեն քաղաքականության մշակմամբ և կլիմայի փոփոխության հանդեպ հարմարվողականության և լեռնային բնակավայրերի կայուն զարգացման խնդիրների առաջմղմամբ՝ միաժամանակ խթանելով կլիմայի փոփոխության հարմարվողականությանն առնչվող միջսահմանային տեխնիկական համագործակցությունը:
- Աջակցել քաղաքային իշխանություններին և քաղաքացիներին՝ որդեգրելու **բնական ռեսուրսների կայուն կառավարման** գործելակերպեր (պրակտիկա) և ստեղծելու անտառների հետ կապված նոր արժեշղթաների միջոցով եկամուտները բազմազանեցնելու (դիվերսիֆիկացնել) հնարավորություններ:

(5) Ռեսուրսներ, գործընկերություններ (շվեյցարական ծրագիր)
Միջամտությունների համար հասանելի միջոցները կազմում են 15 միլիոն ֆրանկ:[5] <u>Գործընկերություններ</u> Հիմնական ազգային կառավարական հաստատություններ. Բնապահպանության նախարարություն (Հայաստան), Շրջակա միջավայրի պահպանության և գյուղատնտեսության նախարարություն (Վրաստան), Տարածաշրջանային զարգացման և ենթակառուցվածքների նախարարություն (Վրաստան): Տեղական իշխանություններ. քաղաքապետարաններ, քաղաքապետարանների միավորումներ: Ծրագրերն իրականացնող հիմնական միջազգային գործընկերներ. ՄԱԿ-ի գործակալություններ, ԳՄՀԸ, Կանաչ կլիմայի հիմնադրամ: Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություններ. տեղական և տարածաշրջանային հասարակական կազմակերպություններ: Մասնավոր հատված. գործարար միավորումներ: Ակադեմիական հաստատություններ. Հարավային Կովկասի լեռնային շրջանի և հարակից համալսարանների գիտական ցանց (ներառյալ Թուրքիան, Ռուսաստանը և Իրանը):

(6) Կառավարման/կատարողական արդյունքներ, ներառյալ ցուցանիշները (շվեյցարական ծրագիր)
1. Շվեյցարիան ճանաչված է որպես զարգացման գործընկերների համակարգման հուսալի գործընկեր և ՄԱԿ-ի զարգացման համակարգի բարեփոխման աջակից: <u>Ցուցանիշներ.</u> ● Շվեյցարիան ակտիվորեն մասնակցում է զարգացման գործընկերների համակարգման գործընթացներին, մասնավորապես՝ ՄԱԿ-ի մշտական համակարգողի կողմից (UN RC) ստեղծված գործընթացներին *(նպատակը՝ առաջատար դեր ունենալ առնվազն 2 համակարգման հարթակներում, նպատակը՝ ՄԱԿ-ի զարգացման համակարգի բարեփոխումների իրականացման հարցում զգալիորեն աջակցել գլխավոր գրասենյակին)*: ● Խրախուսվում են զարգացման այլ գործընկերների հետ ունեցած ծրագրային մոտեցումները (օրինակ՝ համատեղ պատրաստված գերանից շրջանակներ), ինչպես նաև դրանց պատվիրակման եղանակները *(նպատակը՝ առնվազն 3 ծրագրային մոտեցում կամ նոր միջամտությունների պատվիրակման եղանակներ կամ նոր միջամտության փուլեր, որոնք մեկնարկել են RP ժամանակահատվածում)*: 2. Պորտֆելի թեմատիկ ամբողջականությունն ընդլայնված է: <u>Ցուցանիշներ.</u> ● Յուրաքանչյուր ծրագրային փաստաթուղթ ներառում է շվեյցարական այլ միջամտությունների և գործողությունների հետ համապատասխանության բաժին (ներառյալ եռաթև սիներգիաներն անհրաժեշտության դեպքում), որը հստակ նկարագրում է համատեղ գործողությունները *(նպատակը՝ առնվազն մեկ հստակ համատեղ գործողություն յուրաքանչյուր միջամտության մեջ)*: ● Գենդերային վերլուծությունը և սոցիալական ներառականության համապատասխան վերլուծությունը վկայում են նոր միջամտությունների և միջամտության փուլերի մասին, և գործընկերները տրամադրում են համապատասխան ռեսուրսներ գենդերային հավասարության և սոցիալական ներառականության համար: Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից պաշտպանությունը (PSEAH) ևս ներառված է ՇԶՀԳ-ի կողմից իրականացվող Գործընկերների ռիսկերի գնահատման մեջ *(նպատակը՝ կատարված է բոլոր նոր միջամտությունների և միջամտության փուլերի համար)*:

5 Ենթակա է փոփոխման՝ կախված Խորհրդարանի որոշումներից:

- Շվեյցարիան երաշխավորում է, որ միջամտությունները սեռով տարբերակված տվյալներ կտրամադրեն, իսկ եթե այդպիսի տվյալներ չկան, ապա պայմաններ կստեղծեն դրանց գեներացման համար *(նպատակը՝ կատարված է բոլոր նոր միջամտությունների և միջամտության փուլերի համար)*:
- Երբ նախագծվում են նոր միջամտություններ կամ միջամտության փուլեր, ուսումնասիրվում է թվայնացման և լրատվամիջոցների հետ գործընկերության ներուժը *(նպատակը՝ թվայնացման առնվազն 4 հստակ կիրառություն, կամ RP ժամանակահատվածում աջակցություն ՁԼՄ-ներին):*
- Կլիմայի փոփոխության, շրջակա միջավայրի աղտոտման և բնական աղետների հետ կապված ռիսկերը համակարգված կերպով գնահատվում են՝ օգտագործելով Կլիմայի, շրջակա միջավայրի և աղետների ռիսկի նվազեցման ինտեգրման ուղեցույցը (CEDRIG) *(նպատակը՝ կատարված է բոլոր նոր միջամտության և միջամտության փուլերի համար)*:

3. Շվեյցարական ծրագրերն ունեն հստակ ելքի ռազմավարություն, որը թույլ է տալիս ապահովել միջամտության արդյունքների ֆինանսական և գործառնական կայունությունը:

Ցուցանիշներ.

- Շվեյցարիան երաշխավորում է քննարկել և գործարկել ելքի ռազմավարությունն ամենաուշը երկրորդ միջամտության փուլի ընթացքում *(նպատակը՝ երկրորդ միջամտության փուլի բոլոր ProDoc-երը և CP-ները ներառում են ելքի ռազմավարության ճանապարհային քարտեզը)*:
- Տեղական գործընկերների ֆինանսական ներդրումներն ապահովվում են տեղական սեփականության նկատմամբ իրավունքը մեծացնելու նպատակով *(նպատակը՝ համաֆինանսավորման բաժնետոմսերը ժամանակի ընթացքում ավելացվում են առնվազն 3 միջամտության ընթացքում)*:

Հավելված 2. Շվեյցարական համագործակցության 2022–2025 թվականների ծրագրի շրջանակներում նախատեսված հատկացումներ

Financial Planning

Swiss Cooperation Programme for the:	**South Caucasus** (Armenia, Azerbaijan, Georgia)			
Duration of Cooperation Programme:	**01.01.2022**	*until*	**31.12.2025**	
Currency:	**CHF**			

Budget allocation of the Swiss Cooperation Programme for the South Caucasus 2022-25 (in CHF)

Financial Year		2022	2023	2024	2025	Total 2022-25	in %	SDC share in %
Break down of the budget allocation	***according to Theme/Portfolio Outcomes***							
Theme/Portfolio Outcome 1&2 **Governance and Peace**	SDC - CEE	4'500'000	5'400'000	6'300'000	6'300'000	22'500'000		36%
	SECO	500'000	500'000	500'000	500'000	2'000'000		
	PHRD	1'400'000	1'400'000	1'400'000	1'400'000	5'600'000		
	Total	***6'400'000***	***7'300'000***	***8'200'000***	***8'200'000***	***30'100'000***	38%	
Theme/Portfolio Outcome 3 **Employment and Income**	SDC - CEE	5'800'000	6'000'000	6'660'000	6'660'000	25'120'000		40%
	SECO	2'500'000	2'500'000	2'500'000	2'500'000	10'000'000		
	Total	***8'300'000***	***8'500'000***	***9'160'000***	***9'160'000***	***35'120'000***	44%	
Theme/Portfolio Outcome 4 **Climate Change and Environment**	SDC - CEE	3'000'000	3'000'000	3'000'000	3'000'000	12'000'000		19%
	SDC - HA	750'000	750'000	750'000	750'000	3'000'000		5%
	Total	***3'750'000***	***3'750'000***	***3'750'000***	***3'750'000***	***15'000'000***	19%	
Total budget allocation		18'450'000	19'550'000	21'110'000	21'110'000	80'220'000	100%	100%
Break down of the budget allocation	***according to respective country / country offices***							SDC share in %
Armenia	*SDC - CEE*	**3'000'000**	**5'400'000**	**6'000'000**	**6'000'000**	**20'400'000**	25%	33%
Azerbaijan	*SECO*	**2'500'000**	**2'500'000**	**2'500'000**	**2'500'000**	**10'000'000**	12%	0%
Georgia	SDC - CEE	6'800'000	6'000'000	6'960'000	6'960'000	26'720'000		43%
	SECO	500'000	500'000	500'000	500'000	2'000'000		
	PHRD	1'400'000	1'400'000	1'400'000	1'400'000	5'600'000		
	Total	**8'700'000**	**7'900'000**	**8'860'000**	**8'860'000**	**34'320'000**	43%	
South Caucasus	*SDC - CEE*	3'500'000	3'000'000	3'000'000	3'000'000	12'500'000		20%
	SDC - HA	750'000	750'000	750'000	750'000	3'000'000		5%
	Total	**4'250'000**	**3'750'000**	**3'750'000**	**3'750'000**	**15'500'000**	19%	
Total budget allocation (to IC-Offices)		18'450'000	19'550'000	21'110'000	21'110'000	80'220'000	100%	100%
Break down of the budget allocation	***by Swiss Federal Offices (for information purpose only)***							SDC share in %
Budget allocated to IC-Office(s)		18'450'000	19'550'000	21'110'000	21'110'000	80'220'000	100%	
thereof: SDC-Eastern Cooperation		*13'300'000*	*14'400'000*	*15'960'000*	*15'960'000*	*59'620'000*	*74.3*	
SDC-Humanitarian Aid		*750'000*	*750'000*	*750'000*	*750'000*	*3'000'000*	*3.7*	
	Total SDC	***14'050'000***	***15'150'000***	***16'710'000***	***16'710'000***	***62'620'000***	*78.1*	
Budget allocated to IC-Office(s)		18'450'000	19'550'000	21'110'000	21'110'000	80'220'000	100%	
SDC-Eastern Cooperation & Humanitarian Aid *Outcome(s): 1, 2, 3, 4*		14'050'000	15'150'000	16'710'000	16'710'000	62'620'000	78.1	100%
FDFA-Peace and Human Rights Division *Outcome(s): 1, 2*		1'400'000	1'400'000	1'400'000	1'400'000	5'600'000	7.0	
SECO-Economic Cooperation *Outcome(s): 2, 3*		3'000'000	3'000'000	3'000'000	3'000'000	12'000'000	15.0	
Total budget allocation by federal offices		18'450'000	19'550'000	21'110'000	21'110'000	80'220'000	100%	100%

Հավելված 3. Հապավումներ և համառոտագրություններ

ADA	Austrian Development Agency	ԱԶԳ	Ավստրիական զարգացման գործակալություն
ARI	Aggregated Reference Indicators	ՀԱՑ	Համախմբված ակնարկային ցուցանիշներ
ADB	Asian Development Bank	ԱԶԲ	Ասիական զարգացման բանկ
CSO	Civil Society Organization	ՔՀԿ	Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություն
CSPM	Conflict Sensitive Programme Management	ԿԶԾԿ	Կոնֆլիկտազգայուն/Հակամարտության նկատմամբ զգայուն ծրագրի կառավարում
CSTO	Collective Security Treaty Organization	ՀԱՊԿ	Հավաքական անվտանգության պայմանագրի կազմակերպություն
DRM	Disaster Risk Management	ԱՌԿ	Աղետների ռիսկի կառավարում
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development	ՎԶԵԲ	Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկ
COVID-19	Coronavirus disease 19	ՔՈՎԻԴ-19	կորոնավիրուսային հիվանդություն 19
EIB	European Investment Bank	ԵՆԲ	Եվրոպական ներդրումային բանկ
EU	European Union	ԵՄ	Եվրամիություն
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations	ՄԱԿ ՊԳԿ	ՄԱԿի Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպություն
GEF	Global Environment Facility	ԳԷՀ	Գլոբալ Էկոլոգիական հիմնադրամ
GIZ	German Corporation for International Cooperation	ԳՄՀԸ	Գերմանիայի միջազգային համագործակցության ընկերություն
HDI	Human Development Indicators	ՄԶՑ	Մարդկային (ներուժի) զարգացման ցուցանիշներ/ինդեքս
IC	International Cooperation	ՄՀ	Միջազգային համագործակցություն
ICRC	International Committee of the Red Cross	ԿԽՄԿ	Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտե
IFAD	International Fund for Agricultural Development	ԳԶՄՀ	Գյուղատնտեսության զարգացման միջազգային հիմնադրամ
ILO	International Labour Organisation	ԱՄԿ	Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն
IMF	International Monetary Fund	ԱՄՀ	Արժույթի միջազգային հիմնադրամ
LNOB	Leave No One Behind	ՈՈՉԱ	Ոչ Ոք Չպետք Է Անտեսվի

LED	Local Economic Development	ՏՏԶ	Տեղական տնտեսական զարգացում
LSG	Local Self-Government	ՏԻՄ	Տեղական ինքնակառավարման մարմին
MSD	Market Systems Development	ՇՏՀԶ	Շուկայական տնտեսական համակարգերի զարգացում
NATO	North Atlantic Treaty Organization	ՆԱՏՕ	Հյուսիսատլանտյան դաշինքի կազմակերպություն
NGOs	Non-Governmental Organisations	ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություններ
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe	ԵԱՀԿ	Եվրոպայի անվտանգության և համագործակցության կազմակերպություն
PCB	Private Credit Bureau, Azerbaijan	ՄՎԲ	Մասնավոր վարկային բյուրո, Ադրբեջան
PHRD	Peace and Human Rights Division, Swiss Department of Foreign Affairs		Շվեյցարիայի արտաքին գործերի դաշնային դեպարտամենտի խաղաղության և մարդու իրավունքների բաժին
SDC	Swiss Agency for Development and Cooperation	ՇԶՀԳ	Շվեյցարիայի զարգացման և համագործակ-ցության գործակալություն
SECO	Swiss State Secretariat for Economic Affairs		Շվեյցարիայի տնտեսական հարցերի պետա-կան քարտուղարություն
SEM	Swiss State Secretariat for Migration		Շվեյցարիայի միգրացիայի պետական քար-տուղարություն
SMEs	Small and Medium-Sized Enterprises	ՓՄՁ	Փոքր ու միջին ձեռնարկություններ
SPO	Swiss Portfolio Outcome		Շվեյցարական պորտֆելի արդյունքներ
SO	Sub-Objective		Ենթանպատակ
UNDS	United Nations Development System		ՄԱԿ-ի (զարգացման) համակարգ
UNDP	United Nations Development Programme	ՄԱԶԾ	ՄԱԿ-ի զարգացման ծրագիր
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe	ՄԱԿ ԵՏՀ	ՄԱԿ-ի եվրոպական տնտեսական հանձնաժողով
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees	ՄԱԿ ՓԳՀ	ՄԱԿ-ի փախստականների հարցերով գերագույն հանձնակատարի գրասենյակ
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund	ՅՈՒՆԻՍԵՖ	ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամ
UN Women	United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women	ՄԱԿ Կանայք	ՄԱԿ-ի Գենդերային հավասարության և կանանց հզորացման կառույց
VET	Vocational Education and Training	ՄԿՈՒ	Մասնագիտական կրթություն և ուսուցում
WASH	Water, Sanitation and Hygiene		Ջուր, սանիտարահիգիենիկ պայմաններ
WBG	World Bank Group	ՀԲԽ	Համաշխարհային բանկի խումբ
WEE	Women's Economic Empowerment	ԿՏՀ	Կանանց տնտեսական հզորացում
WEPs	Women's Empowerment Principles	ԿՀՍ	Կանանց հզորացման սկզբունքներ